

สร้างสุขภาพได้ ครั้งที่ 10

การประชุมวิชาการประจำปี 2561

“สร้างคน สร้างงาน สร้างสุข สถานพลังที่ก้าวข้ามขีดจำกัดสู่สุขภาพที่ยั่งยืน”

ชุมชนน่าอยู่

ผู้เขียน: กำไล สมรักษ์

และคณะทำงานโครงการหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ภาคใต้

กองบรรณาธิการ: ผศ.ดร.ภก.พงศ์เทพ สุธีรวิมุติ ดร.กุลทัต หงส์ขยางกูร

ดร.เพ็ญ สุขมาก ฮามิติยะ หวันนุรัตน์

สร้างสุขภาพได้ ครั้งที่ 10

การประชุมวิชาการประจำปี 2561

“สร้างคน สร้างงาน สร้างสุข สานพลังที่ก้าวข้ามขีดจำกัดสู่สุขภาพะวัยที่ยั่งยืน”

เอกสารวิชาการประเด็น ชุมชนน่าอยู่

ผู้เขียน:

กำไล สมรักษ์

และคณะทำงานโครงการหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ภาคใต้

กองบรรณาธิการ:

ผศ.ดร.ภก.พงศ์เทพ สุธีรวิวัฒน์ ดร.กุลทัต หงส์ขยางกูร
ดร.เพ็ญ สุขมาก ฮามี๊ะ หวันนุรัตน์

จัดพิมพ์โดย:

สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ชั้น 10 อาคารศูนย์ทรัพยากรการเรียนรู้และอาคารบริหารวิชาการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110
โทรศัพท์ 074-282902 โทรสาร 074-282901

พิมพ์ที่:

ไฟ-บาร์ด. 280/2 หมู่ 6 ถ.ปณณกัณฑ์
ต.ทุ่งใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90110
โทรศัพท์ 089-6595338 โทรสาร 074-551133

คำนำ

“ชุมชนน่าอยู่” เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ให้มีความพร้อมในการจัดการตนเอง ส่งผลให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการดังกล่าวต้องอาศัยทั้งกลไกและความรู้ เพื่อกระตุ้นและสนับสนุนให้ชุมชนได้มีความพร้อมในการจัดการตนเองได้ โดยการใช้ 3 กลไก 6 ความรู้ ประกอบด้วย 1) กลไก ได้แก่ กลไกสภาผู้นำชุมชน กลไกที่เลี้ยง (ทีมประสานวิชาการ) และกลไกหน่วยจัดการพื้นที่ 2) ความรู้ ได้แก่ แนวคิดและหลักการชุมชนน่าอยู่ สภาผู้นำชุมชน เข้มแข็ง แผนชุมชนพึ่งตนเอง กระบวนการเชิงผลลัพธ์ การประเมิน ความเข้มแข็งของชุมชน 9 มิติ และการถอดบทเรียนชุมชนเพื่อ ขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นทั้งกลไกและความรู้ดังกล่าว ข้างต้น จึงเป็นปัจจัยนำเข้าสู่ที่สำคัญของกระบวนการสร้างและ ขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่ให้ประสบความสำเร็จ

กระบวนการขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ในเขตพื้นที่ภาคใต้ ตอนบน ปี 2559-2561 มีปัจจัยนำเข้าสู่ กระบวนการ และผลลัพธ์ ของการขับเคลื่อนงาน ประกอบด้วย 1) ปัจจัยนำเข้าสู่ ได้แก่ สภาผู้นำ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน องค์กร และประชาชน 2) กระบวนการดำเนินงาน การศึกษาชุมชน การคืนข้อมูลแก่ชุมชน การวางแผนโครงการ การดำเนินงานตามแผนโครงการ การติดตาม ประเมินผล และการพัฒนางานชุมชนน่าอยู่อย่างต่อเนื่อง และ 3) ผลลัพธ์ พบว่ามีพื้นที่ร่วมขับเคลื่อนงานทั้งหมด 70 พื้นที่ ได้ใช้กลไก สภาผู้นำชุมชน ขับเคลื่อนงานเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่ใน 6 ประเด็น

ได้แก่ เศรษฐกิจ การจัดการขยะ เด็กและเยาวชน การจัดการ
สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร ปัจจัยเสี่ยงสุขภาพ และผู้สูงอายุ
โดยได้รับการสนับสนุนวิชาการจากทีมประสานวิชาการ และหน่วย
จัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ภาคใต้ตอนบน สำนักวิชาพยาบาลศาสตร์
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ภายใต้การสนับสนุนงบประมาณจาก
สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

ขอขอบคุณผู้นำชุมชน ทีมประสานวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิ
และภาคีเครือข่าย ที่ช่วยเอื้ออำนวยให้การการขับเคลื่อนงานชุมชน
นำอยู่ในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนบนในครั้งนี้ประสบความสำเร็จ
ขอขอบคุณ รศ.นพ.อำนาจ ศรีรัตนบัลล์ ที่ให้การปรึกษาและให้นำใช้
แบบประเมินความเข้มแข็งของชุมชน 9 มิติ ขอขอบคุณ อาจารย์
สุรพล เหลี่ยมสูงเนิน ที่ให้การปรึกษาและให้นำใช้ความรู้เรื่อง
กระบวนการเรียนรู้เชิงผลลัพธ์ ขอขอบคุณทีมวิชาการกลางหน่วย
จัดการพื้นที่ที่ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงาน ขอขอบคุณ
ทีมประสานวิชาการที่ร่วมเป็นวิทยากรและสนับสนุนวิชาการให้กับ
พื้นที่ ขอขอบคุณผู้นำชุมชนทุกพื้นที่ที่เสียสละอาสาทำงานเพื่อ
ส่วนรวม ขอขอบคุณสำนัก 6 สสส. ที่ให้ทุนสนับสนุน และขอขอบคุณ
คณะผู้บริหารสำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ ที่ให้เวลาในการดำเนินงาน
โครงการ

กำไล สมรักษ์

ผู้จัดการโครงการหน่วยจัดการพื้นที่
ชุมชนนำอยู่ภาคใต้ตอนบน
มีนาคม 2561

สารบัญ

1. ทบทวนข้อเสนอและการขับเคลื่อน ..... ตามข้อเสนอปี 2559	6
2. สถานการณ์การขับเคลื่อนงาน ..... ชุมชนน่าอยู่ (กรณีพื้นที่ภาคใต้ตอนบน)	16
3. ปัจจัย กลไก และกระบวนการในการ ..... ขับเคลื่อนงานให้เกิดผลเชิงรูปธรรม	22
4. ข้อมูลถอดบทเรียนและสังเคราะห์ ..... การขับเคลื่อนงานในพื้นที่	33
5. ข้อเสนอปี 2561 ..... ต่อหน่วยงานและองค์กร	89

1. ทบทวนข้อเสนอและการขับเคลื่อนตามข้อเสนอปี 2559

1.1 ทบทวนข้อเสนอจากงานสร้างสุขปี 2559

เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2559 โครงการชุมชนน่าอยู่ ได้จัดเสวนาห้องย่อยชุมชนน่าอยู่ เรื่อง “สานพลังเพื่อขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่สู่นโยบายสาธารณะ” ในงานสร้างสุขครั้งที่ 9 การจัดเสวนาได้นำเสนอพื้นที่ชุมชนน่าอยู่โครงการสร้างคนรักสิ่งแวดล้อมที่บ้านทุ่งยาว ต.โคกม่วง อ.เขายายสน จ.พัทลุง และเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการยกระดับงานชุมชนน่าอยู่สู่การพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านทุ่งยาว นายกเทศมนตรีตำบลโคกม่วง สำนักงานปฏิรูปที่ดินจังหวัดพัทลุง สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพัทลุง นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพัทลุง และผู้อำนวยการสำนักงานการยางแห่งประเทศไทย เป้าหมายหลักในการเสวนาคือ การยกระดับงานเชิงพื้นที่สู่การขับเคลื่อนงานเชิงนโยบายในการจัดการน้ำในชุมชนบ้านทุ่งยาว และแนวทางการหนุนเสริมงานชุมชนน่าอยู่ให้ต่อเนื่องและยั่งยืน

และในช่วงบ่ายได้นำเสนองานโครงการชุมชนน่าอยู่จำนวน 5 ประเด็น คือ ประเด็นการจัดการขยะ ประเด็นเศรษฐกิจพอเพียง ประเด็นเด็กและเยาวชน ประเด็นการจัดการทรัพยากรและการท่องเที่ยว และประเด็นการจัดการสุขภาพและอาหารปลอดภัย มีผู้ทรงคุณวุฒิที่ทำงานด้านการขับเคลื่อนเชิงนโยบายมาให้คำแนะนำและจัดทำข้อเสนอในห้องย่อยชุมชนน่าอยู่จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ นายสุรียา ยีขุน นายกเทศมนตรีตำบลปริก อำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา คุณสัมพันธ์ เลียงประสิทธิ์ นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัด

สตูล และนายแพทย์ไพศาล เกื้ออรุณ นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด
กระบี่ มีข้อเสนอเชิงนโยบายในปี 2559 ดังนี้

ข้อเสนอต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริม สุขภาพ (สสส.)

1. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกลไกขับเคลื่อนกระบวนการ
พัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนเพื่อสร้างชุมชนน่าอยู่ เช่น สนับสนุน
ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้นำชุมชนและองค์กรในท้องถิ่น
ให้สามารถขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง
2. เพิ่มการสื่อสารและช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชน
ได้เข้าถึงแหล่งทุนให้มากขึ้น
3. สนับสนุนให้เกิดการสร้างกลไกพี่เลี้ยงเพื่อหนุนเสริม
ให้ชุมชนมีศักยภาพนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง
4. สสส. เป็นองค์กรกลางประสานความร่วมมือระหว่าง
เครือข่าย เพื่อให้เกิดการขยายผลในระดับนโยบาย เพื่อ ยกกระดัด
การขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่

สร้างสุขภาพได้

ข้อเสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

1. เปิดโอกาสให้ชุมชนที่ดำเนินงานชุมชนน่าอยู่ ได้เข้ามา
ร่วมในกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะ เพื่อสุขภาพแบบมี
ส่วนร่วม

2. นำบทเรียนและข้อมูล องค์ความรู้ และคณะทำงาน
จากโครงการชุมชนน่าอยู่ มายกระดับสู่การขับเคลื่อนเชิง นโยบาย
สาธารณะในประเด็นที่สอดคล้องกับการพัฒนาสุขภาพะชุมชน

ข้อเสนอต่อสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)

1. ให้กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น จัดสรรงบ
ประมาณให้กับชุมชนที่ดำเนินงานตามแนวทางของชุมชนน่าอยู่
เพื่อพัฒนาระดับจากพื้นที่สู่ตำบล

2. กำหนดสัดส่วนคณะกรรมการกองทุนหลักประกันสุขภาพ
ระดับท้องถิ่นให้มีตัวแทนของผู้นำชุมชนที่ขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่
ได้สำเร็จ

3. กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการสร้างเสริม
สุขภาพในชุมชนให้มีแนวทาง เพื่อพัฒนาและร่วมเป็นภาคี เครือข่าย
ได้มากขึ้น

ข้อเสนอต่อกระทรวงสาธารณสุข (สธ.)

1. กำหนดให้หน่วยบริการสุขภาพ ดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพร่วมกับชุมชนมากขึ้น โดยกำหนดตัวชี้วัดชุมชนนำอยู่ในมาตรฐานการพัฒนาคุณภาพโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
2. ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรสาขาสุขภาพมีความเข้าใจ และมีความร่วมมือกับชุมชน ในการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่

ข้อเสนอต่อสถานีโทรทัศน์ ไทยพีบีเอส

1. สนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์ แนวทางการดำเนินงานชุมชนนำอยู่ให้ทั่วถึงในระดับชุมชนท้องถิ่น
2. นำเสนอบทเรียนพื้นที่ตัวอย่าง ดำเนินงานชุมชนนำอยู่ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ การพัฒนา กลุ่มผู้นำชุมชนให้มีกลไกการดำเนินงานสร้างชุมชนเข้มแข็ง
3. สนับสนุนให้เกิดช่องทางการสื่อสาร เพื่อประชาสัมพันธ์นวัตกรรมสื่อสร้างสรรค์ชุมชนนำอยู่ให้ถึงทั่วถึงในระดับท้องถิ่น และสื่อสารให้สังคมได้เห็นกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนอย่างเป็นระบบ

1.2 การขับเคลื่อนข้อเสนอจากปี 2559 ของโครงการ ชุมชนน่าอยู่ และผลที่เกิดขึ้น

ข้อเสนอ ปี 2559	การขับเคลื่อน	ผลที่เกิดขึ้น
ข้อเสนอต่อ สสส.		
<p>1. ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกลไกขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน เพื่อสร้างชุมชนน่าอยู่ เช่น สนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้นำชุมชนและองค์กรในท้องถิ่นให้สามารถขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง</p>	<p>1. สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สสส. ได้กำหนดรูปแบบการสนับสนุนโครงการชุมชนน่าอยู่ให้มีการดำเนินงานติดต่อกันในระยะเวลา 3 ปี และเป้าหมายของปีที่ 1 ต้องเกิดสภาผู้นำขึ้นในชุมชนเกิดแผนชุมชน ซึ่งสภาผู้นำจะเป็นกลไกขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพชุมชนหรือการดำเนินงานตามแผนชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนน่าอยู่ชุมชนเข้มแข็ง</p> <p>2. เกิดกลไกที่เลี้ยงขับเคลื่อนการดำเนินงานเชิงประเด็นของโครงการชุมชนน่าอยู่ในแต่ละพื้นที่ร่วมกับสภาผู้นำชุมชน</p>	<p>1. จากการดำเนินโครงการชุมชนน่าอยู่ในปี 2560 เกิดกลไกสภาผู้นำขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่จำนวน 134 พื้นที่</p> <p>2. หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ภาคใต้ตอนบนพัฒนาหลักสูตร Smart Key man เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกลไกขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนเพื่อสร้างชุมชนน่าอยู่</p> <p>3. การติดตามผลการขับเคลื่อนงานของชุมชนของหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ พบว่ามีภาคีในท้องถิ่นเข้ามาร่วมสนับสนุน และภาคีมาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสภาผู้นำผู้นำชุมชนให้สามารถขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง</p>

ข้อเสนอน ปี 2559	การขับเคลื่อน	ผลที่เกิดขึ้น
<p>2. เพิ่มการสื่อสารและช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้เข้าถึงแหล่งทุนให้มากขึ้น</p>	<p>1. สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สสส. ได้จัดตั้งหน่วยจัดการพื้นที่ระดับจังหวัด และระดับกลุ่มจังหวัด สร้างกลไกพี่เลี้ยงทั้งระดับกลุ่มจังหวัดและในจังหวัดเป็นการเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนได้เข้าถึงแหล่งทุนมากขึ้น</p> <p>2. สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สสส. ได้พัฒนาแนวทางการสนับสนุนเพื่อให้ผู้สนใจสามารถเข้าถึงได้ง่ายและสอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพในการดำเนินงาน คือ</p> <ol style="list-style-type: none"> (1) โครงการสร้างเสริมสุขภาพทั่วไป (2) โครงการสร้างเสริมสุขภาพประเด็นเฉพาะ (3) โครงการสร้างเสริมสุขภาพขนาดเล็ก (4) กิจกรรมอย่างง่ายเน้นกลุ่มเยาวชน <p>ซึ่งทั้งหมดเป็นแนวทางให้ชุมชนได้เข้าถึงแหล่งทุนมากขึ้น</p>	<p>1. เกิดการสนับสนุนทุนโครงการชุมชนนอกรูปแบบพื้นที่ภาคใต้ โดยประชาสัมพันธ์ผ่านกลไกพี่เลี้ยงทางเว็บไซต์ สสส. และการจัดประชุมค้นหาพื้นที่เป้าหมายที่มีศักยภาพ</p> <p>2. มีชุมชนเข้าร่วมในโครงการเปิดรับทั่วไปเพิ่มมากขึ้น (ในปี 2560 จำนวน 16 โครงการ)</p> <p>3. มีโครงการได้รับการสนับสนุนทุนทำโครงการสร้างเสริมสุขภาพชุมชนนอกรูปแบบขนาดเล็ก จำนวน 40 ชุมชน</p>

ข้อเสนอ ปี 2559	การขับเคลื่อน	ผลที่เกิดขึ้น
<p>3.สนับสนุนให้เกิดการสร้างกลไกที่เลี้ยงเพื่อหนุนเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็ง</p>	<p>1.สำนักสร้างสรรคิโอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สสส.ได้จัดตั้งหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่(กลไกที่เลี้ยง)ขึ้น โดยมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การพัฒนาโครงการร่วมกับชุมชน การพัฒนาศักยภาพ การติดตามประเมินเชิงผลลัพธ์ตลอดจนการวิเคราะห์ สังเคราะห์และถอดบทเรียนการดำเนินงาน โดยหน่วยจัดการดังกล่าวนี้ได้มีการเสริมพลังและเสริมหนุนการดำเนินงานให้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง</p> <p>2.หน่วยจัดการพื้นที่พัฒนาศักยภาพที่เลี้ยงด้านการสนับสนุนวิชาการเพิ่มมากขึ้น</p>	<p>1.มีที่เลี้ยงเข้าร่วมเป็นกลไกการขับเคลื่อนงานในภาคใต้ ทั้งหมด 60 คน</p> <p>2.สำนักสร้างสรรคิโอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สสส. มีหลักสูตรพัฒนาศักยภาพต่อหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่จัดขึ้นโดย สสส.เพื่อเติมเต็มศักยภาพให้มีสมรรถนะในการดำเนินงานตามบทบาทของภารกิจของหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การประเมินเชิงผลลัพธ์ การเติมความรู้ในการทำงานเชิงประเด็น การถอดบทเรียนและการสังเคราะห์พื้นที่ต้นแบบ เป็นต้น</p>
<p>4.สสส. เป็นองค์กรกลางประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่ายเพื่อให้เกิดการขยายผลในระดับนโยบาย เพื่อยกระดับการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่</p>	<p>สสส. ให้ภาคีเครือข่ายได้เรียนรู้เรื่อง “กระบวนการติดตามเชิงผลลัพธ์ (ARE)” เป็นเครื่องมือในการลงพื้นที่ของที่เลี้ยง ให้ที่เลี้ยงประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่าย เพื่อให้เกิดการขยายผลในระดับนโยบาย เพื่อยกระดับการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่</p>	<p>1.ที่เลี้ยง จำนวน 60 คน ลงพื้นที่ติดตามผลเชิงผลลัพธ์ จำนวน 134 โครงการ ที่เลี้ยงประสานความร่วมมือระหว่างเครือข่าย เพื่อให้เกิดการขยายผลในระดับนโยบาย เพื่อยกระดับการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ รพ.สต. ได้</p>

ข้อเสนอ ปี 2559	การขับเคลื่อน	ผลที่เกิดขึ้น
ข้อเสนอต่อ สช.		
<p>1. เปิดโอกาสให้ชุมชนที่ดำเนินงานชุมชนน่ายู่ ได้เข้ามา ร่วมในกระบวนการพัฒนานโยบาย สาธารณะ เพื่อ สุขภาพแบบมีส่วนร่วม</p>	<p>1. สำนักงานคณะกรรมการ สุขภาพแห่งชาติ มีเครื่องมือการพัฒนานโยบาย สาธารณะเพื่อสุขภาพแบบ มีส่วนร่วมระดับพื้นที่ (จังหวัด-เขต) ปี 2559-2561 จำนวน 4 ชั้น คือ</p> <ul style="list-style-type: none"> - สมัชชาสุขภาพ - ธรรมนูญสุขภาพ - การประเมินผลกระทบ ด้านสุขภาพ - เครื่องมืออื่นๆ ตามบริบทของพื้นที่ 	<p>1. คณะกรรมการสมัชชา สุขภาพจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช ชุมพร กระบี่ สุราษฎร์ธานี พังงา ยะลา ปัตตานี เปิดโอกาส ให้ชุมชนที่ดำเนินงาน ชุมชนน่ายู่ ได้เข้ามา ร่วมในกระบวนการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อ สุขภาพแบบมีส่วนร่วม</p> <p>2. มีโครงการชุมชนน่ายู่ เข้าร่วมกระบวนการโดยใช้เครื่องมือของ สช. ในประเด็นการจัดการน้ำ</p>
<p>2. นำบทเรียนและ ข้อมูล องค์ความรู้ และ คณะทำงาน จากโครงการชุมชนน่ายู่ มายกระดับ สู่การขับเคลื่อนเชิง นโยบายสาธารณะ ใน ประเด็น ที่ สอดคล้องกับการ พัฒนา สุขภาพวะ ชุมชน</p>	<p>1. นำประเด็นการจัดการน้ำ (ฝ่ายมีชีวิต) มาขับเคลื่อน ต่อในงานสมัชชาจังหวัด</p>	<p>1. หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่ายู่ได้ทำงานร่วมกับ สช. โดยนำโครงการชุมชนน่ายู่ประเด็นการจัดการน้ำ (ฝ่ายมีชีวิต) ที่จังหวัด นครศรีธรรมราช เข้าสู่ สมัชชาจังหวัดและเป็น นโยบายสาธารณะขับเคลื่อนต่อเนื่องในระดับ ประเทศ</p>
ข้อเสนอต่อ สปสช.		
<p>1. ให้กองทุนหลัก ประกันสุขภาพ ระดับท้องถิ่น จัดสรรงบประมาณ ให้กับ ชุมชนที่ ดำเนินงานตาม แนวทางของชุมชนน่ายู่เพื่อพัฒนา ยกระดับจากพื้นที่ สู่นโยบาย</p>	<p>1. มีผู้บริหารกองทุนหลัก ประกันสุขภาพระดับ ท้องถิ่น จัดสรรงบประมาณให้กับชุมชนที่ ดำเนินงานตามแนวทาง ของชุมชนน่ายู่เพื่อ พัฒนา ยกระดับจากพื้นที่ สู่นโยบาย</p>	<p>1. เกิดการยกระดับโครงการ ชุมชนน่ายู่ให้ได้รับการ สนับสนุนจากงบประมาณ กองทุนตำบล ได้แก่</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) มีตำบลเขาพระบาท 2) ตำบลเขาขาว 3) ตำบลหัวไทร

ข้อเสนอ ปี 2559	การขับเคลื่อน	ผลที่เกิดขึ้น
2. กำหนดสัดส่วนคณะกรรมการกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นให้มีตัวแทนของผู้นำชุมชนที่ขับเคลื่อนงานชุมชนนอกระบบได้สำเร็จ	ยังไม่ได้ดำเนินการ	ยังไม่ได้ดำเนินการ
3. กำหนดหลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการสร้างเสริมสุขภาพในชุมชนให้มีแนวทางเพื่อพัฒนาและร่วมเป็นภาคี เครือข่ายได้มากขึ้น	การกำหนดหลักเกณฑ์พิจารณาโครงการนั้นเป็นบทบาทของสำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม (สำนัก 6) สสส. ยังไม่มีความชัดเจนในการกำหนดแนวทางร่วมกัน	ยังไม่ชัดเจน
ข้อเสนอต่อ กระทรวงสาธารณสุข		
1. กำหนดให้หน่วยบริการสุขภาพดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพร่วมกับชุมชนมากขึ้น โดยกำหนดตัวชี้วัดชุมชนนอกระบบอยู่ในมาตรฐานการพัฒนาคุณภาพโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล	ยังไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากการทำงานต่างองค์กรและยังไม่มีกระบวนการทำงานร่วมกัน	ยังไม่ได้ดำเนินการ
2. ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคลากรสาขาสุขภาพมีความเข้าใจ และมีความร่วมมือกับชุมชนในการขับเคลื่อนงานชุมชนนอกระบบ	ยังไม่ได้ดำเนินการ เนื่องจากการขับเคลื่อนโครงการชุมชนนอกระบบในปีที่ 1 ที่เน้นการพัฒนาศักยภาพผู้รับทุนและพี่เลี้ยง	ยังไม่ได้ดำเนินการ

ข้อเสนอ ปี 2559	การขับเคลื่อน	ผลที่เกิดขึ้น
สถานีโทรทัศน์ ไทยพีบีเอส		
<p>1. สนับสนุนให้มีการประชาสัมพันธ์แนวทางการดำเนินงานชุมชนนอกระบบให้ทั่วถึงในระดับชุมชนท้องถิ่น</p>		<p>การประชาสัมพันธ์หรือจัดทำสื่อผลการดำเนินงานโครงการชุมชนนอกระบบเป็นบทบาทของหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนอกระบบ ยังขาดการเชื่อมโยงกับทีมเครือข่ายสื่อในภาคใต้ แต่ใช้ช่องทางการประชาสัมพันธ์ผ่านไลน์ เฟสบุค และเอกสารที่จัดทำขึ้น</p>
<p>2. นำเสนอบทเรียนพื้นที่ตัวอย่างดำเนินงานชุมชนนอกระบบ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้การพัฒนา กลุ่มผู้นำชุมชนให้มีกลไกการดำเนินงานสร้างชุมชนเข้มแข็ง</p>	<p>การนำเสนอพื้นที่ดี ๆ จะใช้ช่องทางการถอดบทเรียนจัดทำเป็นเอกสาร ยังไม่เชื่อมโยงกับงานสื่อ</p>	<p>ถอดบทเรียนพื้นที่เพื่อให้นำเสนอในงานสร้างสุขภาคใต้จำนวน 12 พื้นที่</p>
<p>3. สนับสนุนให้เกิดช่องทางการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์นวัตกรรมสื่อสร้าง-สรรค์ชุมชนนอกระบบให้ทั่วถึงในระดับท้องถิ่น และสื่อสารให้สังคมได้เห็นกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนนอกระบบเป็นระบบ</p>	<p>อยู่ระหว่างการประสานงานกับทีมสื่อชุมชนภาคใต้</p>	<p>อยู่ระหว่างการประสานงานกับทีมสื่อชุมชนภาคใต้</p>

2. สถานการณ์การขับเคลื่อนงานชุมชน นำอยู่ (กรณีพื้นที่ภาคใต้ตอนบน)

2.1 ข้อมูลสถานการณ์

สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่โดยรวมของภาคใต้ตอนบน พบว่ามีทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคม ปัญหาขยะมูลฝอย และอุบัติเหตุ จำแนกสถานการณ์ปัญหาเป็นรายจังหวัด ได้ดังนี้ (1) จังหวัดกระบี่ มีพื้นที่ป่าชายเลนถูกบุกรุกทำลายเพื่อปลูกสิ่งก่อสร้าง การกัดเซาะชายฝั่งทะเล ประการังถูกทำลายจากการทำการประมงที่ผิดวิธีและการลักลอบเก็บปะการังขาย (2) จังหวัดพังงา ขาดการจัดการของเสียอันตรายจากชุมชน ปัญหาขยะในแหล่งท่องเที่ยว การประมงผิดกฎหมาย (3) จังหวัดภูเก็ต เจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ประชากรเข้ามาทำงาน นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางเข้ามา นำมาซึ่งปัญหาทั้งด้านสังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (4) จังหวัดระนอง ระบบนิเวศทางทะเลถูกทำลายส่งผลกระทบต่อธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ และสภาพแวดล้อม ปัญหาแรงงานต่างด้าว การค้ามนุษย์ และผู้หลบหนีเข้าเมือง การทำประมงผิดกฎหมาย ปัญหาการว่างงาน ปัญหาขยะตามแหล่งท่องเที่ยว (5) จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการบุกรุกป่า การบุกรุกที่ราชพัสดุ ปัญหาเศรษฐกิจจากราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำ ขาดแคลนน้ำและอุทกภัยในพื้นที่เกาะสมุย เกาะพะงัน และเกาะเต่า ปัญหาขยะในชุมชน (6) จังหวัดชุมพร ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายเพื่อเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำกิน ปัญหาเศรษฐกิจจากต้นทุนการผลิตสูงราคาสินค้าทางการเกษตรตกต่ำ (7) จังหวัดนครศรีธรรมราช

มีสัดส่วนคดียาเสพติดสูง มีการทำลายท้องเที่ยวเชิงนิเวศ การกัดเซาะชายฝั่ง ปัญหาราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ และปัญหาอุบัติเหตุ

สถานการณ์ปัญหาในพื้นที่ดังกล่าวจึงมีชุมชน กลุ่มคน หน่วยงาน และองค์กร ได้เข้ามามีส่วนร่วมแก้ไขปัญหา และได้ร่วมกันขับเคลื่อนงาน “ร่วมสร้างชุมชนให้น่าอยู่ภาคใต้” ตั้งแต่ปี 2553 จนถึงปัจจุบัน เป็นการขับเคลื่อนงานการสร้างชุมชนน่าอยู่อย่างต่อเนื่อง ได้รับการสนับสนุนทุนจากสำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สำนัก 6 สสส.) มีกลุ่มผู้ดำเนินงานหลัก 5 ภาคี ได้แก่ 1) หน่วยงานพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ 2) ทีมประสานวิชาการ (พี่เลี้ยง) 3) ชุมชนผู้รับทุนสนับสนุนจากสำนัก 6 สสส. 4) กลุ่มคน หน่วยงาน และองค์กรที่เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานของชุมชน และ 5) ทีมสนับสนุน

วิชาการจากสำนัก 6 สสส. กลุ่มผู้ดำเนินงานหลัก 5 ภาคีดังกล่าว มีส่วนร่วมดำเนินงานอย่างต่อเนื่องตามแนวคิด “ชุมชนนำอยู่” โดยมีหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน และสนับสนุนวิชาการให้กับทีมประสานวิชาการ (พี่เลี้ยง) และสนับสนุนวิชาการให้กับผู้นำชุมชน เพื่อให้ทีมประสานวิชาการ และผู้นำชุมชน ได้นำแนวทางไปดำเนินงานการขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่ในพื้นที่ซึ่งตนเองรับผิดชอบได้ประสบความสำเร็จ โดยที่ผู้นำชุมชน เป็นผู้ดำเนินการหลักในชุมชน ที่ต้องทำหน้าที่สร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในพื้นที่ ทั้งที่เป็นชุมชน กลุ่มคน หน่วยงาน และองค์กร ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานสร้างชุมชนนำอยู่ โดยใช้กลไกต่างๆ มาช่วยในการขับเคลื่อนงานเพื่อแก้ปัญหาตามสถานการณ์ของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งให้มีการต่อยอดและขยายผลความรู้ไปสู่พื้นที่อื่น ๆ อีกทั้งสามารถนำความรู้ที่ได้มาเสนอให้เป็นนโยบายสาธารณะ ในลำดับต่อไป กลไกการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ ที่เป็นจุดตั้งต้นของการขับเคลื่อนงานของชุมชนที่ทุกชุมชนจะต้องมีอย่างน้อย 2 กลไก ได้แก่ กลไกสภาผู้นำชุมชน และกลไกการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง

จากสถานการณ์ปัญหาและการแก้ปัญหาข้างต้น สรุปได้ว่าการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ในภาคใต้ ทั้งในอดีตและในปัจจุบันขับเคลื่อนงานโดยชุมชน หน่วยงาน และองค์กรในพื้นที่ภาคใต้ผ่านการประสานงานของหน่วยจัดการพื้นที่ ซึ่งเป็นหน่วยประสานงานและสนับสนุนวิชาการให้กับทีมประสานวิชาการและชุมชนได้ดำเนินงานขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่ในพื้นที่ตามแนวคิดชุมชนนำอยู่ โดยได้รับทุนสนับสนุนจากสำนัก 6 สสส. และในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมา ได้มีการปรับเปลี่ยนหน่วยจัดการพื้นที่เพื่อการขับเคลื่อนงานชุมชนนำอยู่ในภาคใต้ สรุปได้เป็น 2 ระยะ ได้แก่ 1) ระยะการขับเคลื่อนงานโดยหน่วยจัดการพื้นที่การร่วมสร้างชุมชนให้

นำอยู่ในระดับภาคใต้ และ 2) ระยะเวลาขับเคลื่อนงานโดยหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ในระดับตำบล จังหวัด และกลุ่มจังหวัด มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1.1 ระยะเวลาขับเคลื่อนงานโดยหน่วยจัดการพื้นที่การร่วมสร้างชุมชนให้นำอยู่ในระดับภาคใต้

ปี 2553-2558 สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สจร.ส.ม.อ.) ทำหน้าที่เป็น “หน่วยจัดการพื้นที่การสร้างชุมชนให้นำอยู่ภาคใต้” โดยมีคณาจารย์ของสำนักวิชาพยาบาล-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และนักวิชาการในพื้นที่ 14 จังหวัดในเขตภาคใต้ เข้าร่วมเป็นทีมประสานวิชาการ (พี่เลี้ยง) และในพื้นที่ 7 จังหวัดภาคใต้ตอนบน (ภูเก็ต ระนอง พังงา กระบี่ สุราษฎร์ธานี ชุมพร และนครศรีธรรมราช) มีชุมชนเข้าร่วมโครงการร่วมสร้างชุมชนให้นำอยู่ภาคใต้รวมทั้งหมด 375 โครงการ ในจำนวนนี้มีโครงการที่ดำเนินงานบรรลุเป้าหมายจำนวน 347 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 92.53 และมีโครงการที่ยุติจำนวน 28 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 7.47 จำแนกจำนวนรวมของโครงการเป็นรายจังหวัดจากน้อยไปหามาก ได้ดังนี้ 1)ภูเก็ต 8 โครงการ ร้อยละ 2.14 2)ระนอง 11 โครงการ ร้อยละ 2.93 3)พังงา 15 โครงการ ร้อยละ 4 4)กระบี่ 18 โครงการ ร้อยละ 4.80 5)สุราษฎร์ธานี 30 โครงการ ร้อยละ 8 6)ชุมพร 90 โครงการ ร้อยละ 24 และ 7)นครศรีธรรมราช 203 โครงการ ร้อยละ 54.13

ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของทีมประสานวิชาการภาคใต้ตอนบน พบว่า เกิดผลลัพธ์สำคัญที่ส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งทางด้านคน สิ่งแวดล้อม และกลไก ได้แก่ 1)เกิดผู้นำ และแกนนำการสร้างเสริมสุขภาพ เกิดบุคคลและครอบครัวต้นแบบ เป็นตัวอย่างของการมีพฤติกรรมที่ดีต่อสุขภาพ เช่น บุคคลต้นแบบ เลิกอบายมุข บุคคลต้นแบบการออมลดหนี้ ครีวเรือนต้นแบบเกษตร

ผสมผสาน คริวเรือนต้นแบบการจัดการขยะ คริวเรือนต้นแบบลดใช้สารเคมี คริวเรือนต้นแบบเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น 2)เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพ ได้แก่ เกิดพื้นที่เรียนรู้ระดับชุมชนที่มีความสำเร็จทั้งในเชิงพื้นที่และประเด็น เช่น หมู่บ้านต้นแบบการจัดการตนเองตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนต้นแบบการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นพัฒนาเด็กและเยาวชน การจัดการน้ำด้วยฝายมีชีวิต การจัดการขยะด้วยการเลี้ยงไส้เดือนดินและนวัตกรรมสิ่งประดิษฐ์การจัดการขยะ การพัฒนาการปลูกข้าวพันธ์พื้นเมืองพัฒนาเป็นสินค้า OTOP ของจังหวัด เป็นต้น 3)เกิดกลไกการจัดการ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้เข้ามาร่วมพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของชุมชนในรูปแบบของ “สภาผู้นำชุมชน” ส่งผลให้ชุมชนได้มีการกำหนดกฎ กติกา และมาตรการชุมชนที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างเสริมสุขภาพ อีกทั้งยังเกิดการพัฒนาต่อเนื่องเป็นนโยบายสาธารณะได้

2.1.2 ระยะเวลาขับเคลื่อนงานโดยหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ในระดับตำบล จังหวัด และกลุ่มจังหวัด

ปี 2559-2561 เป็นระยะเวลาขับเคลื่อนงานโดยหน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ในระดับตำบล จังหวัด และกลุ่มจังหวัด ที่มีหน่วยจัดการพื้นที่ทั้งหมดในภาคใต้รวม 4 หน่วยจัดการพื้นที่ ได้แก่ 1)หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ภาคใต้ตอนบน 2)หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ภาคใต้ตอนล่าง 3)หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่จังหวัดพัทลุง และ 4)หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ตำบลเขาพระบาท

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนำอยู่ภาคใต้ตอนบน มีสำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ทำหน้าที่เป็น “หน่วย

จัดการพื้นที่ชุมชนน่าน้อยภาคใต้ตอนบน” มีบทบาทในการประสานงาน และสนับสนุนวิชาการร่วมกับการพัฒนางานบริการวิชาการและการวิจัยเพื่อรับใช้สังคมในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนบนตามพันธกิจด้านบริการวิชาการที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ว่า “เป็นองค์กรธรรมรัฐ เป็นแหล่งเรียนรู้เป็นหลักในถิ่น เป็นเลิศสู่สากล” โดยที่คณาจารย์ของสำนักวิชาพยาบาลศาสตร์ สนับสนุนวิชาการให้กับภาคีเครือข่าย ใน 7 จังหวัดภาคใต้ (ภูเก็ต ระนอง พังงา กระบี่ สุราษฎร์ธานี ชุมพร และนครศรีธรรมราช) ได้แก่ ทีมประสานวิชาการ (พีเลี้ยง) และผู้นำชุมชน เพื่อให้ภาคีเครือข่ายได้มีขีดความสามารถในการขับเคลื่อนงานชุมชนน่าน้อยในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนได้ประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในโครงการ โดยมีภาคีเครือข่ายเข้าร่วมขับเคลื่อนงานชุมชนน่าน้อยในพื้นที่ภาคใต้ตอนบน 3 ภาคีสาคัญ ได้แก่ 1) ทีมประสานวิชาการ (พีเลี้ยง) จำนวน 40 คน 2) ชุมชนผู้รับผิดชอบโครงการที่ได้รับทุนสนับสนุนให้ดำเนินงานชุมชนน่าน้อยจากสำนัก 6 สสส. จำนวน 70 พื้นที่ และ 3) นักวิชาการจากสำนัก 6 สสส. จำนวน 5 คน

ภาคีสาคัญ 3 ภาคีที่กล่าวมาข้างต้นได้ร่วมกันขับเคลื่อนงานชุมชนน่าน้อยผ่านกลไกสภาผู้นำชุมชนให้มีขีดความสามารถในการขับเคลื่อนงานเพื่อแก้ปัญหาตามสถานการณ์ของพื้นที่ จำนวน 70 พื้นที่ รวม 6 ประเด็น ได้แก่ 1) เศรษฐกิจ จำนวน 40 พื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 57.14 2) การจัดการขยะ จำนวน 13 พื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 18.57 3) เด็กและเยาวชน จำนวน 6 พื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 8.57 4) การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร จำนวน 5 พื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 7.14 5) ปัจจัยเสี่ยงสุขภาพ จำนวน 4 พื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 5.72 และ 6) ผู้สูงอายุจำนวน 2 พื้นที่ คิดเป็นร้อยละ 2.86

3. ปัจจัย กลไก และกระบวนการในการขับเคลื่อนงานให้เกิดผลเชิงรูปธรรม

การสร้าง “ชุมชนน่าอยู่” เป็นกระบวนการที่นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งเพื่อชุมชนสุขภาวะ (ประเวศ วะสี, 2557) การสร้างชุมชนให้น่าอยู่ไม่ได้เกิดทันทีทันใด จำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพชุมชนให้มีความพร้อมในการจัดการตนเอง (พงศ์เทพ สุธีรวุฒิ, 2557) ด้วยการเสริมพลังให้ชุมชนได้มีขีดความสามารถในการควบคุมชีวิตความเป็นอยู่ของตน รวมทั้งสุขภาพและปัจจัยกำหนดสุขภาพ (อำนาจ ศรีรัตนบัลล์, 2560) “ชุมชนน่าอยู่” เกิดขึ้นได้ถ้าชุมชนได้มีการเรียนรู้ตามกระบวนการสร้างชุมชนน่าอยู่อย่างเป็นระบบใช้ปัจจัยภายในชุมชน โดยคนในชุมชนจะต้องเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่รวมตัวกันเป็นสภาผู้นำชุมชนดำเนินงานพัฒนาสุขภาวะชุมชนที่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่คนทั้งชุมชนไม่เฉพาะเจาะจงผู้รับประโยชน์เฉพาะกลุ่มหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ใช้กลไกสภาผู้นำชุมชนขับเคลื่อนการดำเนินงาน ผ่านการออกแบบการดำเนินงานจากข้อมูลสถานการณ์ปัญหาสุขภาวะในพื้นที่ และแผนชุมชนพึ่งตนเอง รวมถึงการขับเคลื่อนให้เกิดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่ และการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทราบถึงสถานะความก้าวหน้าและผลลัพธ์ความสำเร็จที่เกิดขึ้นในแต่ละด้านของชุมชน นอกจากนี้ยังมีระบบการสนับสนุนที่ได้ถือเป็นเงื่อนไขความสำเร็จที่มีความสำคัญในการช่วยเสริมหนุนและพัฒนาศักยภาพชุมชนให้สามารถดำเนินงาน

ได้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ กล่าวคือ การมี “หน่วยจัดการ” และ “ทีมประสานวิชาการ” เป็นกลไกสนับสนุนการดำเนินงาน เพื่อการขับเคลื่อนงานชุมชนนอ้ายของแกนนำชุมชนในพื้นที่ ที่มีบทบาทเป็นผู้เสริมพลังและมีการติดตามประเมินเชิงผลลัพธ์ ตลอดจนการให้คำปรึกษาและทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนให้ โครงการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนัก 6 สสส., 2559)

จากแนวคิดและหลักการของการสร้างชุมชนนอ้ายดังกล่าว หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนนอ้ายภาคใต้ตอนบน จึงดำเนินงานการขับเคลื่อนชุมชนนอ้าย โดยภาคีที่สำคัญ 3 ภาคี ได้แก่ 1) ทีมประสานวิชาการ (พี่เลี้ยง) 2) ชุมชนผู้รับผิดชอบโครงการ และ 3) นักวิชาการ จากสำนัก 6 สสส ทั้งนี้ภาคีสำคัญทั้ง 3 ภาคี ได้ร่วมกับสำนักวิชา

พยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ซึ่งเป็น “หน่วยจัดการพื้นที่” ขับเคลื่อนงานชุมชนนํ้าอยู่ตามบทบาทหน้าที่และมีการเชื่อมประสานการทำงานของภาคีและเครือข่ายกันอย่างเป็นระบบด้วยเป้าหมายเดียวกัน คือ “ชุมชนนํ้าอยู่” โดยที่ภาคีสำคัญได้ร่วมกันสร้างกลไกเพื่อเอื้ออำนวยให้มีการขับเคลื่อนงานชุมชนนํ้าอยู่ได้ประสบความสำเร็จ ด้วยการนำความรู้และเครื่องมือมาใช้ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้นจึงนับได้ว่า กลไกความรู้และเครื่องมือดังกล่าวเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดกระบวนการในการขับเคลื่อนงานให้เกิดผลเชิงรูปธรรมได้ สรุปปัจจัยที่สำคัญได้ 3 ประการ ได้แก่ 1) การสร้างกลไกเพื่อให้มีการขับเคลื่อนงานชุมชนนํ้าอยู่ในเขตพื้นที่ภาคีได้ต่อนบอย่างต่อเนื่อง 2) การนำความรู้มาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้เกิดการเรียนรู้ของภาคีเพื่อการจัดการตนเองของชุมชน และ 3) กระบวนการขับเคลื่อนงานชุมชนนํ้าอยู่ในเขตพื้นที่ภาคีได้ต่อนบ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1 การสร้างกลไกเพื่อให้มีการขับเคลื่อนงานชุมชนนํ้าอยู่ในเขตพื้นที่ภาคีได้ต่อนบอย่างต่อเนื่อง

การสร้างกลไกเพื่อให้มีการขับเคลื่อนงานชุมชนนํ้าอยู่ในเขตพื้นที่ภาคีได้ต่อนบอย่างต่อเนื่องโดยมีภาคีสำคัญ 3 ภาคีเป็นผู้ดำเนินการหลักในการนำความรู้เพื่อมาประยุกต์ใช้ให้เกิด “ชุมชนนํ้าอยู่” นับได้ว่าเป็นกลไกที่สำคัญ ซึ่งส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนงานชุมชนนํ้าประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย 1) กลไกสภาผู้นำชุมชน และ 2) กลไกพี่เลี้ยง (ทีมประสานวิชาการ) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 กลไกสภาผู้นำชุมชน สภาผู้นำชุมชนเป็นการรวมตัวของผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อพัฒนาสุขภาพชุมชนโดยชุมชน โดยใช้เครื่องมือเดียวกัน ได้แก่ แผนชุมชนพึ่งตนเอง และการติดตามผลเชิงผลลัพธ์ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาให้เกิด “ชุมชนน่าอยู่” ด้วยการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพทีม และทีมได้นำความรู้ไปสนับสนุนวิชาการให้กับผู้นำชุมชน องค์กร หน่วยงาน และภาคีเครือข่ายอื่นๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้มีขีดความสามารถ และเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาของพื้นที่ ให้เกิดการจัดการตนเองของชุมชนสู่ชุมชนสุขภาพะ เกิดชุมชนเข้มแข็ง

3.1.2 กลไกพี่เลี้ยง (ทีมประสานวิชาการ) ทีมประสานวิชาการเป็นผู้ทำหน้าที่สนับสนุนวิชาการให้กับชุมชน ด้วยการกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม การเป็นหุ้นส่วนในการร่วมเรียนรู้ การร่วมทำงานร่วมกับชุมชนเพื่อขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่ การค้นหาชุมชนหรือหมู่บ้านที่มีศักยภาพ การหนุนเสริมการดำเนินงานให้แก่พื้นที่อย่างต่อเนื่อง ทั้งในส่วนของพัฒนาศักยภาพ การให้คำปรึกษา การติดตามประเมินเชิงผลลัพธ์ ตลอดจนการถอดบทเรียนการดำเนินงาน เพื่อให้โครงการสามารถดำเนินงานบรรลุตามผลลัพธ์ และตัวชี้วัดที่กำหนดไว้

3.2 การนำความรู้มาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือช่วยให้เกิดการเรียนรู้ของภาคีเพื่อการจัดการตนเองของชุมชน

ความรู้ที่ต้องมีเพื่อเป็นเครื่องมือช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ของภาคีเพื่อการจัดการตนเองของชุมชน ประกอบด้วย 6 เรื่อง ได้แก่ 1) แนวคิดและหลักการชุมชนน่าอยู่ 2) สภาผู้นำชุมชน

3)แผนชุมชนพึ่งตนเอง 4)กระบวนการเชิงผลลัพธ์ 5)การประเมินความเข้มแข็งของชุมชน 9 มิติ และ 6)การถอดบทเรียนชุมชนเพื่อขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.2.1 แนวคิดและหลักการชุมชนนำอยู่ ชุมชนนำอยู่ หมายถึง หมู่บ้านหรือชุมชน ที่มุ่งขับเคลื่อนงานในประเด็นการสร้างเสริมสุขภาพ และปัจจัยทางสังคมที่ส่งผลต่อสุขภาพ โดยใช้กลไกสภาผู้นำชุมชน เป็นกลไกสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อขับเคลื่อนชุมชนให้มีและใช้ข้อมูล หรือชุดความรู้ต่างๆ ในการวิเคราะห์วางแผนดำเนินงาน ให้สามารถจัดการตนเองได้อย่างเข้มแข็ง ด้วยกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม ด้วยการส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการจากทีมประสานวิชาการ (พี่เลี้ยง) จากหน่วยจัดการพื้นที่ และจากนักวิชาการของสำนัก 6 สสส.

3.2.2 สภาผู้นำชุมชน สภาผู้นำชุมชนเป็นการจัดโครงสร้างองค์กรขึ้นในชุมชน ที่ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ และผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมและเพิ่มช่องทางการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนด้วยกัน และระหว่างผู้นำชุมชน กับสมาชิกชุมชน กลไกสภาผู้นำชุมชนจึงเป็นเสมือนกลไกที่เสริมพลังของสมาชิกทุกกลุ่มในชุมชน นอกจากนี้มีประโยชน์ต่อการดำเนินงานโครงการชุมชนนำอยู่โดยตรงแล้วยังช่วยเสริมพลังในมิติของ “โครงสร้างองค์กร” “ผู้นำชุมชน” และ “การมีส่วนร่วม” พร้อมกันทั้งสามมิติ

3.2.3 แผนชุมชนพึ่งตนเอง แผนชุมชนพึ่งตนเอง หมายถึง แผนของชุมชนหรือหมู่บ้าน ที่ชาวบ้านได้ร่วมกันกำหนดทิศทางพัฒนาชุมชนของตนเองรวมถึงการแก้ปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมคิด ร่วมกำหนดแนวทาง และ

ทำกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน โดยยึดหลักการพึ่งตนเอง ลดการพึ่งพิงภายนอก ด้วยการคำนึงถึงศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเป็นหลัก มีกระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง เป็นกลไกการวางแผนชุมชนโดยชุมชนมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ร่วมกันคิดแบบสอบถามว่าจะต้องใช้ข้อมูลอะไรบ้าง 2) ลงพื้นที่เก็บข้อมูล 3) รวบรวมสังเคราะห์ข้อมูล ทำแผนที่ความคิด 4) วิเคราะห์ ระบุข้อมูลร่วมกันว่าจะนำข้อมูลไปใช้อะไรเพื่อแก้ปัญหา และกำหนดทิศทางชุมชนต่อไป พร้อมด้วยการเก็บข้อมูลชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยสภาผู้นำชุมชน

โครงการที่ได้จากการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองมี 3 ประเภท ได้แก่ 1) โครงการที่ชุมชนทำได้เอง การบริหารทรัพยากรภายในโดยชุมชนสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยทรัพยากรของชุมชนเอง 2) โครงการที่ชุมชนทำร่วม ชุมชนสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยความช่วยเหลือบางส่วนจากบุคคล หรือองค์กรภายนอก และ 3) โครงการที่ชุมชนทำขอ ชุมชนต้องอาศัยองค์กรภายนอกในการแก้ปัญหา

3.2.4 กระบวนการเชิงผลลัพธ์ กระบวนการเชิงผลลัพธ์มีความรู้และเครื่องมือที่สำคัญ 2 เรื่อง ประกอบด้วย 1) บันไดผลลัพธ์ เป็นเครื่องมือที่จะช่วยทำให้การออกแบบกิจกรรมได้อย่างมีรายละเอียดมากขึ้น เพราะกิจกรรมที่จัดจะต้องตอบโจทย์ผลลัพธ์แต่ละขั้นบันไดที่วางแผนไว้ เพื่อให้เห็นระดับผลลัพธ์ในแต่ละขั้นที่ต้องการก่อน-หลัง ได้อย่างชัดเจน การคลี่ผลลัพธ์ก่อนเริ่มลงมือปฏิบัติงานตามข้อเสนอโครงการ จะช่วยให้เข้าใจ และมีแนวทางการติดตามความก้าวหน้าของผลลัพธ์ในแต่ละขั้นได้ชัดเจนขึ้น และ 2) การสะท้อนผลลัพธ์ เป็นการจัดประชุมเพื่อคืนข้อมูลผลลัพธ์เป็นระยะระหว่างดำเนินโครงการ ซึ่งผลลัพธ์ที่นำมาสะท้อนในบางครั้งอาจนำผลลัพธ์เดิมที่สะท้อนไปแล้วมาสะท้อนอีกครั้งในรอบ

ต่อไปได้ หากผลดังกล่าวมีพัฒนาที่ดีขึ้นจากเดิม หรือผลลัพธ์นั้น จำเป็นต้องมีการติดตามต่อเนื่อง เพื่อให้พี่เลี้ยง และชุมชนวางแผน กำหนดช่วงเวลาที่จะลงสะท้อนผลลัพธ์ กำหนดข้อคำถามในการ ติดตามผลลัพธ์ กำหนดผู้เข้าร่วมวงสะท้อนผลลัพธ์แต่ละครั้ง (วนิดา วัฒนชีโวปกรณ์, 2560)

3.2.5 การประเมินความเข้มแข็งของชุมชน 9 มิติ

การประเมินความเข้มแข็งของชุมชน 9 มิติ เป็นกระบวนการการเสริมพลังชุมชนโดยชุมชน เพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ ซึ่งเป็นกระบวนการ ที่ช่วยให้ประชาชนเพิ่มความสามารถในการควบคุมสุขภาพ (และ ปัจจัยกำหนดสุขภาพ) ของตน เพื่อทำให้สุขภาพดีขึ้น โดยให้ชุมชน มีความสามารถในการควบคุมสุขภาพ (รวมทั้งคุณภาพชีวิต และการ ดำเนินชีวิตด้านอื่น ๆ ด้วย) โดยการประเมินความเข้มแข็งของชุมชน 9 มิติ ประกอบด้วย 1)การมีส่วนร่วมของชุมชน 2)ผู้นำท้องถิ่น 3)โครงสร้างองค์กร 4)การประเมินปัญหา 5)การระดมทรัพยากร 6)การเชื่อมโยงกับองค์กรและบุคคลภายนอก 7)ความสามารถ ในการถามว่าทำไม 8)ความสัมพันธ์กับพี่เลี้ยง และ 9)การบริหาร จัดการ (อำนาจ ศรีรัตนบัลล์, 2560)

3.2.6 การถอดบทเรียนชุมชนเพื่อขับเคลื่อนงานอย่างต่อเนื่อง เป็นการถอดบทเรียนชุมชนโดยชุมชน ใช้กระบวนการ 5 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1)การตั้งคำถามชุมชน 2)การออกแบบ คำถามชุมชน 3)การเก็บข้อมูลชุมชน 4)การสรุปข้อมูลชุมชน และ 5)การสรุปประเด็นหลักเพื่อพัฒนางานอย่างต่อเนื่อง

3.3 กระบวนการขับเคลื่อนงานชุมชนนํ้าอยู่ในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนบน

กระบวนการขับเคลื่อนงานชุมชนนํ้าอยู่ในเขตพื้นที่ภาคใต้ตอนบน ประกอบด้วย 1) ปัจจัยนำเข้า 2) กระบวนการดำเนินงาน และ 3) ผลลัพธ์ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.3.1 ปัจจัยนำเข้า ประกอบด้วย บุคคล กลุ่มคน หน่วยงาน และองค์กร ได้แก่ 1) สภาผู้นำชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน นายกองคํการบริหารส่วนตำบล ผู้นำศาสนา หมอдин ปราชญ์ ชาวบ้าน กลุ่มจิตอาสา เยาวชน ตัวแทนกลุ่มอาชีพ อาสาสมัคร สาธารณสุข แกนนำผู้สูงอายุ และทีมรักษาความปลอดภัยในหมู่บ้าน 2) พี่เลี้ยงโครงการ 3) หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์กรการบริหารส่วนตำบล โรงเรียน สถานีตำรวจ ลํานักงานป่าไม้ ค่ายทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน ธนาคาร เพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และ 4) ประชาชนในชุมชน ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย และได้เข้ามามีส่วนร่วมขับเคลื่อนงานชุมชนนํ้าอยู่

3.3.2 กระบวนการดำเนินงาน กระบวนการดำเนินงานชุมชนนํ้าอยู่ ประกอบด้วย 5 กระบวนการ ได้แก่ 1) การศึกษาชุมชน 2) การคืนข้อมูลแก่ชุมชน 3) การวางแผนโครงการ 4) การดำเนินงานตามแผนโครงการ 5) การติดตามประเมินผล และ 6) การพัฒนางานชุมชนนํ้าอยู่อย่างต่อเนื่อง มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1) **การศึกษาข้อมูลชุมชน** เป็นการเสาะแสวงหาข้อมูลต่างๆ ในชุมชน เช่น ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และสภาพความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เพื่อทราบปัญหาและความต้องการของชุมชนที่แท้จริง วิธีการในการศึกษาชุมชนอาจต้องใช้อย่างน้อยวิธีประกอบกัน ทั้งการสัมภาษณ์ การสังเกต การสำรวจ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน

ด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด กลวิธีที่สำคัญที่นักพัฒนาต้องใช้ในขั้นตอนนี้ คือ การสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เพราะถ้าหากปราศจากสัมพันธภาพที่ดีระหว่างพัฒนากับชาวบ้านแล้วเป็นการยากที่จะได้รู้และเข้าใจปัญหาความต้องการจริงๆ ของชาวบ้าน ความสัมพันธ์อันดี จนถึงขั้นความสนิทสนมรักใคร่ ศรัทธา จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน

2) **การคืนข้อมูลแก่ชุมชน** เป็นการสนทนาวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกับประชาชน เป็นการนำข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากขั้นตอนการศึกษาชุมชน มาวิเคราะห์ถึงปัญหาความต้องการและสภาพที่เป็นจริง ผลกระทบ ความรุนแรง และความเสียหายต่อชุมชน กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การกระตุ้นให้ประชาชนได้รู้ เข้าใจ และตระหนักในปัญหาของชุมชน ซึ่งในปัจจุบันก็คือ การจัดเวทีประชาคม เพื่อค้นหาปัญหาร่วมกันของชุมชน

3) **การวางแผนโครงการ** เป็นขั้นตอนให้ประชาชนร่วมตัดสินใจ และกำหนดโครงการ เป็นการนำเอาปัญหาที่ประชาชนตระหนัก และยอมรับว่าเป็นปัญหาของชุมชนมาร่วมกัน หาสาเหตุแนวทางแก้ไข และจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจที่จะแก้ไขภายใต้ขีดความสามารถของประชาชน และการแสวงหาความช่วยเหลือจากภายนอก กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการแก้ไขปัญหา วิธีการวางแผน การเขียนโครงการ โดยใช้เทคนิคการวางแผนแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วม

4) **การดำเนินงานตามแผนโครงการ** โดยมีผู้รับผิดชอบในการดำเนินการตามแผนและโครงการที่ได้ตกลงกันได้ กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การเป็นผู้ช่วยเหลือ สนับสนุนใน 2 ลักษณะ

ได้แก่ 4.1)การเป็นผู้ปฏิบัติงานทางวิชาการ เช่น แนะนำการปฏิบัติงาน ให้คำปรึกษาหรือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน
4.2)เป็นผู้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน

5) การติดตามประเมินผล เป็นการติดตามความก้าวหน้าของงานที่ดำเนินการตามโครงการ เพื่อการปรับปรุงแก้ไข ปัญหา อุปสรรคที่พบได้อย่างทันท่วงที กลวิธีที่สำคัญในขั้นตอนนี้ คือ การติดตามดูแลการทำงานที่ประชาชนทำเพื่อทราบผลความก้าวหน้า และปัญหาอุปสรรค แล้วนำผลการปฏิบัติงานตามโครงการ หรือกิจกรรมไปเผยแพร่เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ

6) การพัฒนางานชุมชนนำอยู่อย่างต่อเนื่อง
การพัฒนางานชุมชนนำอยู่อย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย 2 กระบวนการ ได้แก่ 1) กลไกสภาผู้นำขับเคลื่อนงานประสบความสำเร็จเชิงประเด็น 2 ประเด็น สภาผู้นำขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง โดยมีการทบทวนข้อมูลชุมชน ดำเนินการเชิงประเด็นอย่างน้อย 2 ประเด็น โดยต่อเนื่องประเด็นเดิมและเพิ่มเติมประเด็นใหม่ (1+1) และ 2) ชุมชนสามารถจัดการตนเองได้อย่างเข้มแข็ง สภาผู้นำชุมชนขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง โดยมีการทบทวนข้อมูลของชุมชน ดำเนินงานเชิงประเด็นอย่างน้อย 3 ประเด็น โดยต่อเนื่องประเด็นเดิมและเพิ่มเติมประเด็นใหม่ (2+1) และเกิดการเรียนรู้เชิงกลไก การจัดการตนเองชุมชน (โครงการชุมชนนำอยู่ภาคใต้ตอนบน, 2559)

3.3.3 ผลลัพธ์ ผลลัพธ์จากการดำเนินงานการขับเคลื่อนชุมชนนำอยู่โดยรวม 70 พื้นที่ ใน 6 ประเด็น ได้แก่ 1) เศรษฐกิจ 2) การจัดการขยะ 3) เด็กและเยาวชน 4) การจัดการสิ่งแวดล้อม และทรัพยากร 5) ปัจจัยเสี่ยงสุขภาพ และ 6) ผู้สูงอายุ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) **เศรษฐกิจ** เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ 1.1)เกิดกลุ่มอาชีพ
ทำผลิตภัณฑ์ 1.2)แกนนำกลุ่มอาชีพมีกลไกการขับเคลื่อนงาน และ
1.3)ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มสามารถลดและปลดหนี้ได้

2) **การจัดการขยะ** เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ 2.1)
ครัวเรือน/ชุมชน ตระหนักและเข้าใจในการจัดการขยะและใช้
ประโยชน์จากขยะได้ 2.2)เกิดกลไกการขับเคลื่อนงานจัดการขยะ
และ 2.3)ปริมาณขยะลดลง

3) **เด็กและเยาวชน** เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ 3.1)เกิด
การรวมกลุ่ม เกิดสภาผู้นำเยาวชน 3.2)เกิดกลไกการขับเคลื่อนสร้าง
จิตสำนึกเยาวชนเกษตรทำดีเพื่อชุมชน และ 3.3)เยาวชนสร้างจิตสำนึก
ทำดีเพื่อชุมชน

4) **การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร** เกิด
ผลลัพธ์ ได้แก่ 4.1)ชุมชนมีความตระหนักและเข้าใจในการอนุรักษ์
ป่าต้นน้ำ สามารถบริหารจัดการป่าต้นน้ำได้ 4.2)แกนนำอนุรักษ์
มีกลไกการขับเคลื่อน และ 4.3)ป่าชายเลน ป่าต้นน้ำมีความอุดม
สมบูรณ์เพิ่มขึ้น

5) **ปัจจัยเสี่ยงสุขภาพ** เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ 5.1)
เกิดกลุ่มการลดใช้สารเคมีทางการเกษตร 5.2)เกิดกลไกการ
ขับเคลื่อนการลดใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และ 5.3)
เกิดรูปแบบการจัดการเรื่องเกษตรอินทรีย์

6) **ผู้สูงอายุ** เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ 6.1)เกิดการเรียนรู้
และร่วมกลุ่มของคนสามวัยเพื่อดำเนินการสร้างสังคมสุขภาวะ
ผู้สูงอายุ 6.2)เกิดกลไกกลุ่มคนสามวัยร่วมดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ
ในชุมชนแบบองค์รวม และ 6.3)ผู้สูงอายุได้รับการดูแลสุขภาพ
แบบองค์รวมจากกลุ่มคนสามวัย สร้างจิตสำนึก ทำดีเพื่อชุมชน

4. ข้อมูลถอดบทเรียนและสังเคราะห์ การขับเคลื่อนงานในพื้นที่

หน่วยจัดการพื้นที่ชุมชนน่าอยู่ได้ถอดบทเรียนและสังเคราะห์ การขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ในพื้นที่ตามประเด็น ข้อมูลที่ได้ ประกอบด้วย ผู้ดำเนินงานในพื้นที่ ภาคร่วมดำเนินการ ภาคนับสนุน การดำเนินงาน ปัจจัยความสำเร็จ และข้อเสนอแนะเพื่อการ ขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง สรุปข้อมูลที่ได้ตามประเด็นการขับเคลื่อนงาน 6 ประเด็น ได้แก่ 1) เศรษฐกิจ 2) การจัดการขยะ 3) เด็กและเยาวชน 4) การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร 5) ปัจจัยเสี่ยงสุขภาพ และ 6) ผู้สูงอายุ มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ประเด็นเศรษฐกิจ มีข้อมูลถอดบทเรียนและ สังเคราะห์การขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ในพื้นที่ ประกอบด้วย 1) ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ 2) วิธีการดำเนินงาน 3) ผลลัพธ์ 4) ปัจจัย ความสำเร็จ และ 5) ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1.1 ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ได้แก่ 1) ผู้ดำเนินงาน หลัก ได้แก่ สภาผู้นำชุมชน 2) ภาคร่วมดำเนินการ ได้แก่ ประชาญ ชุมชน 3) ภาคนับสนุน ได้แก่ พี่เลี้ยง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์

1.2 วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การเก็บข้อมูลและ
คืนข้อมูลของชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลของชุมชน คืนข้อมูลกลับสู่ชุมชน
การจัดทำบัญชีครัวเรือน การติดตามการทำบัญชีครัวเรือน พัฒนา
กลุ่มอาชีพ เศรษฐกิจพอเพียง เลี้ยงไก่ ทำนา เลี้ยงปลา สภาผู้นำ
หนุนเสริมเพื่อสร้างรายได้อย่างต่อเนื่อง

1.3 ผลลัพธ์ เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ 1)เกิดกลุ่มอาชีพ
ทำผลิตภัณฑ์ 2)แกนนำกลุ่มอาชีพมีกลไกการขับเคลื่อนงาน และ
3)ครัวเรือนมีรายได้เพิ่มสามารถลดและปลดหนี้ได้

1.4 ปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ การติดตามการตรวจสอบ
บัญชีครัวเรือนและบัญชีอาชีพของกลุ่มครัวเรือนทุกเดือนของ
สภาผู้นำ

1.5 ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง
ได้แก่ การประสานงานเครือข่ายมาช่วยในการจัดการตลาด เพิ่มทักษะ
การจัดการของกลุ่มอาชีพ และให้มีการปันผลเป็นสวัสดิการให้ทุก
ครัวเรือน

ทั้งนี้ ในประเด็นเศรษฐกิจได้นำเสนอการถอดบทเรียน
จากพื้นที่บ้านแพรงเมือง หมู่ที่ 9 ตำบลหน้าสตน อำเภอหัวไทร
จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังนี้

เคยกุ้งปลอดสารเคมี สร้างรายได้ดีที่บ้านแพรงเมือง

เขียนโดย ดร.พวงรัตน์ จินพล

เรื่องย่อ

“เคยกุ้ง” หรือ กะปิ เป็นเครื่องปรุงรสเด็ดของอาหารชาวใต้ ทำให้มีรสชาติ “หอยแรง” นิยมใช้เป็นส่วนผสมในเครื่องแกง น้ำชุบแกงเลียง และผัดทานกับข้าว เป็นต้น เคยกุ้งทำจาก “กุ้งเคย” ซึ่งเป็นกุ้งตัวเล็ก ไม่มีกิริแหลมๆ ที่บริเวณหัวเหมือนกุ้ง มีตัวสีขาวใส ตาสีดำ อาศัยอยู่บริเวณผิวน้ำทะเล พบมากในพื้นที่ชายฝั่งติดทะเล สำหรับชายทะเลอันเป็นที่ตั้งของบ้านแพรงเมืองนั้น จะมีกุ้งเคยจำนวนมากในระหว่าง เดือนมกราคม-มีนาคม เมื่อมีเป็นจำนวนมาก กินไม่หมด คนในสมัยโบราณจึงเกิดความคิดในการถนอมอาหารไว้ให้ได้นานที่สุด จึงคิดวิธีการดองกุ้งเคยไว้กิน ต่อมาจึงเกิดเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนจากการขายเคยกุ้ง ทั้งนี้เพราะเคยกุ้งที่นี้เป็น “เคยกุ้งปลอดสารเคมี” เพราะใช้กุ้งเคยใหม่ ล้างด้วยน้ำทะเล จนสะอาด จึงสด ไม่ตายทำให้ไม่เสียรสชาติ นำไปตำ คลุกเคล้ารวมกับเกลือในปริมาณที่พอเหมาะ ไม่เค็มมาก ผ่านกระบวนการตากแดดถึง 5 แดด จึงมีกลิ่นหอม และยังมีกระบวนการแช่น้ำที่ไม่เหมือนใคร ทำให้เคยกุ้งปลอดสารเคมีของบ้านแพรงเมือง มีรสชาติดี กลิ่นหอม และเก็บไว้ได้นานเป็นแรมปีโดยไม่ต้องใส่สารกันบูด จากคุณสมบัติดังกล่าวทำให้เคยกุ้งของบ้านแพรงเมืองมีชื่อเสียงและขายดีมาก ขณะที่ชาวบ้านประสบปัญหาหารายได้ไม่พอรายจ่ายอันเนื่องจากไม่สามารถประกอบอาชีพหลัก คือ การทำประมงได้ ในช่วงหน้ามรสุม

ระหว่างเดือนตุลาคม-ธันวาคม นำมาซึ่งปัญหาทางสังคมต่าง ๆ ชาวบ้านจึงร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา และหาแนวทางแก้ไขร่วมกัน โดยการตั้งกลุ่มอาชีพแปรรูปอาหารทะเล เพื่อการเรียนรู้ สืบทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น และขยายฐานความรู้ให้แก่ผู้มีรายได้น้อยพอต่อ รายจ่าย รวมถึงสามารถลดรายจ่ายด้านโภชนาการได้อีกด้วย เคยกุ้ง ปลอดสารเคมี จึงกลายเป็นตัวหลักที่สามารถสร้างรายได้เสริมและ ลดรายจ่ายในส่วนโภชนาการให้กับสมาชิกในกลุ่ม เกิดความรัก สามัคคี ร่วมกันทำงาน มีจิตสาธารณะในการเฝ้าระวัง และช่วยเหลือ กันเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่

ที่มาของการทำโครงการ

บ้านแพรงเมืองตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 9 ตำบลหน้าสตน อำเภอนิวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 284 ครัวเรือน มีประชากรจำนวน 1,059 คน ประชากรมีการอาศัย อยู่ร่วมกันของ 2 ศาสนา คือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ซึ่งมี อัตราที่เท่า ๆ กัน จึงส่งผลให้มีวัฒนธรรมที่หลากหลายในชุมชน มีพื้นที่ติดกับชายฝั่งทะเลอ่าวไทยที่มีความยาว 3 กิโลเมตร อยู่ใน เขตชายหาดหาดแพรงเมือง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้นชื่อของชุมชน และชายหาดริมทะเลซึ่งมีความสวยงามไม่แพ้กัน ในแต่ละวันจะมี นักท่องเที่ยวมาเที่ยวเป็นจำนวนมาก เป็นการสร้างรายได้ให้กับคน ในชุมชนอีกทางหนึ่งจากการค้าขายของริมชายหาด จากทำเลที่ตั้ง ที่อยู่ติดทะเลผนวกกับผู้คนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตอนปลาย มีจบการศึกษาระดับปริญญาตรีเพียงเล็กน้อย จึงทำให้ คนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง และรับจ้างทั่วไป ซึ่งมีรายได้ ไม่มากนัก ทั้งนี้ยังได้รับอิทธิพลโดยตรงจากมรสุม ทำให้หน้ามรสุม ระหว่างเดือนตุลาคม-ธันวาคม ไม่สามารถประกอบอาชีพหลักได้

เกิดการว่างงาน ไม่มีเงินจ่ายภาระหนี้สินซึ่งเกิดขึ้นทุกเดือน ประกอบกับก่อนหน้านี้มีชาวบ้านบางส่วนประสบปัญหาจากการเลี้ยงกุ้งขาดทุน มีหนี้สิน สร้างภาระให้ครอบครัว เกิดวัยแรงงานไปหางานทำนอกพื้นที่ ปล่อยให้เด็กและคนชราอยู่บ้านเพียงลำพัง บางครอบครัวเกิดปัญหาหย่าร้าง และยาเสพติดเพราะครอบครัวขาดความอบอุ่น ยิ่งไปกว่านั้นช่วงหน้ามรสุมที่ไม่มีงานทำ เกิดการรวมตัวเล่นการพนัน สิ่งเหล่านี้นำมาซึ่งปัญหาครอบครัว นำไปสู่การประชุมเพื่อรับทราบปัญหา วิเคราะห์ปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทั้งนี้คนในชุมชนเห็นร่วมกันว่า แนวทางที่เหมาะสมที่สุดคือ การสร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือน เมื่อพิจารณาถึงต้นทุนของชุมชนในด้านต่างๆ อย่างละเอียด เห็นว่า ในชุมชนมีทรัพยากรอาหารทะเลที่เป็นวัตถุดิบที่มีคุณภาพ มีประชาชนชาวบ้านที่มีภูมิปัญญา มีภาคีเครือข่าย เช่น การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) พัฒนาชุมชน กรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และโรงพยาบาลส่งเสริมตำบล (รพ.สต.) เป็นต้น ที่พร้อมให้ความรู้และความร่วมมือในการแปรรูปอาหารทะเลเพื่อสร้างรายได้ให้กับครัวเรือน ยิ่งไปกว่านั้นพบว่า บ้านแพรงเมืองมีประชาชนชาวบ้านที่ทำเคยกึ่งปลอดสารเคมีขายและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ทั้งนี้ “เคยกึ่ง” หรือ กะปิ เป็นเครื่องปรุงรสเด็ดของอาหารชาวใต้ ทำให้มีรสชาติ “อร่อยแรง” นิยมใช้เป็นส่วนผสมในเครื่องแกง น้ำซุบ แกงเลียง และผัดทานกับข้าว เป็นต้น เคยกึ่งทำจาก “กึ่งเคย” ซึ่งเป็นกึ่งตัวเล็ก ไม่มีกรีแหลมๆ ที่บริเวณหัวเหมือนกึ่ง มีตัวสีขาวใส ตาสีดำ อาศัยอยู่บริเวณผิวน้ำทะเล พบมากในพื้นที่ชายฝั่งติดทะเล สำหรับขายทะเลอันเป็นที่ตั้งของบ้านแพรงเมืองนั้น จะมีกึ่งเคยจำนวนมากในระหว่างเดือนมกราคม-มีนาคม เมื่อมีเป็นจำนวนมาก กินไม่หมด คนในสมัยโบราณจึงเกิดความคิดในการถนอมอาหารไว้ให้ได้นานที่สุด จึงคิด

วิธีการดองกุ้งเคียวไว้กิน ต่อมาจึงเกิดเป็นอาชีพที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชนจากการขายเคียวกุ้ง ทั้งนี้เพราะเคียวกุ้งที่นี้เป็น “เคียวกุ้งปลอดสารเคมี” มีการใช้กุ้งเคียวใหม่ ล้างด้วยน้ำทะเลจนสะอาด จึงสดไม่ตาย ทำให้ไม่เสียรสชาติ จากนั้นจึงนำไปตำ คลุกเคล้ารวมกับเกลือในปริมาณที่พอเหมาะ ไม่เค็มมากและไม่อ่อนเกลือจนเกินไป ผ่านกระบวนการตากแดดถึง 5 แดด จึงมีกลิ่นหอม และยังมีกระบวนการชัตน้ำที่เป็นเอกลักษณ์ โดยบรรจุเคียวกุ้งที่คลุกเคล้าและตากแดดแล้วลงในไห อัดจนแน่นไม่มีช่องว่างระหว่างเนื้อเคียวกุ้ง เพื่อป้องกันกลิ่นหืนที่ไม่พึงประสงค์ จากนั้นจึงปิดปากไหด้วยใบตาลแห้งหรือกากมะพร้าว แล้วใช้ไม้ไผ่ชัตปากไหให้แน่น เพื่อไม่ให้มีน้ำหล่นลงไปเนื้อเคียวกุ้งได้ และเพื่อป้องกันแมลงเข้าไป จึงใช้น้ำมะพร้าวผสมน้ำเกลือและน้ำตาลเล็กน้อย บรรจุด้านบนก่อนคลุมด้วยผ้า แล้วเก็บทิ้งไว้ 3 เดือน จึงสามารถนำเคียวกุ้งปลอดสารเคมีที่มีรสชาติกลมกล่อม หอม นำรับประทาน มาจำหน่ายและประกอบอาหารได้ จึงเป็นที่มาของการก่อตั้งกลุ่มอาชีพแปรรูปอาหารทะเลโดยมีการทำ “เคียวกุ้งปลอดสารเคมี” เป็นตัวเอก ผสมผสานกับการทำปลาแห้ง เคียวปลา เพื่อช่วยในการสร้างอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ลดรายจ่ายในครัวเรือนให้กับคนในชุมชน

วัตถุประสงค์และเป้าหมาย

1. เพื่อให้เกิดการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำเคียวกุ้งปลอดสารเคมี และขยายความรู้สู่ผู้ที่ต้องการเพิ่มรายได้สำหรับคนในชุมชนบ้านแพรงเมือง หมู่ที่ 9 ตำบลหน้าสตน อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ที่ต้องการเรียนรู้เพื่อเพิ่มรายได้ 20 ครัวเรือน ปราชญ์ชุมชน 2 คน และแกนนำชุมชน 16 คน

วิธีดำเนินการ

1. ประกาศรับสมัครสมาชิกกลุ่มแปรรูปอาหารทะเล เน้นคนที่ต้องการมีรายได้เสริมเพื่อลดภาระหนี้สิน โดยเล่าถึงวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ และแนวทางในการดำเนินการกลุ่มอาชีพ โดยแกนนำชุมชน ผ่านเวทีประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการบอกแบบปากต่อปาก เพื่อให้สมาชิกทราบรายละเอียดได้ทั่วถึง จึงได้สมาชิกจำนวน 20 คน

2. นัดประชุมสมาชิกเพื่อทำความเข้าใจแนวทางการดำเนินงาน ตั้งกฎ กติกา ของกลุ่ม กำหนดบทบาทหน้าที่รับผิดชอบให้แก่สมาชิก โดยสมาชิกเป็นผู้คัดเลือกแกนนำกลุ่มจากคะแนนเสียงที่สูงที่สุด และกำหนดให้สมาชิกมีบทบาทหน้าที่ต่างๆ ตามที่ตกลงกันได้ เลือกตามความเหมาะสมและสมัครใจ

3. สมาชิกร่วมกันวางแผนดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมคิดวิเคราะห์หาผลิตภัณฑ์การแปรรูปอาหารทะเลที่มีชื่อเสียงและมีปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนเป็นเจ้าของตำรับ จึงสรุปได้ว่า เลือกทำ “เคยกุ้งปลอดสารเคมี” อันเนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีการทำสืบทอดกันมาช้านาน และเป็นผลิตภัณฑ์เลี้ยงชีพของบ้านแพรงเมือง และสมาชิกพร้อมแกนนำชุมชนร่วมกันสรรหาปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นต้นตำรับในการทำเคยกุ้งปลอดสารเคมี ที่มีชื่อเสียงของบ้านแพรงเมือง ใช้วิธีการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชน สรุปข้อมูลและเลือกปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นต้นตำรับเก่าแก่และมีชื่อเสียงที่สุดได้ 1 คน คือ ป้าอนงค์ มณีสุรัตน์ อายุ 53 ปี ผู้ซึ่งได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นพ่อแม่ และยังสืบทอดอาชีพนี้มาจนถึงทุกวันนี้ และมีจิตอาสาในการให้ความรู้กับผู้อื่น แกนนำจึงทาบทามเพื่อให้เป็นวิทยากรในการเผยแพร่ความรู้ในการทำเคยกุ้งปลอดสารเคมี ให้กับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มแปรรูปอาหารทะเล

4. กลุ่มมีการกำหนดกติกาการดำเนินการ โดยสมาชิกจะนำเงินส่วนตัวมาลงทุนร่วมกัน เพื่อจัดซื้อวัตถุดิบ เมื่อของที่ทำขายได้ จึงหักต้นทุนและแบ่งกำไรให้กับสมาชิก โดยแบ่งจัดเก็บเข้ากองทุนเพื่อปันผลคืนสมาชิก ร้อยละ 10 กำหนดปันผลคืนสมาชิกปีละครั้ง และส่วนที่เหลืออีก ร้อยละ 90 แบ่งจ่ายเป็นค่าแรงผู้มาเข้าร่วมทำเคยกุ้งปลอดสารเคมี ทั้งนี้เพราะบางครั้งสมาชิกบางท่านไม่สามารถเข้าร่วมทำของเพื่อขายได้ทุกครั้ง นอกจากนี้ทางกลุ่มยังกำหนดให้สมาชิกกลุ่มทำบัญชีครัวเรือนอย่างง่าย และฝ่ายเหรัญญิกของกลุ่มมีการทำบัญชีกลุ่ม เพื่อความโปร่งใส กำหนดให้มีการรายงานผลประกอบการเดือนละครั้ง ในวันประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน

5. จัดอบรมการทำเคยกุ้งปลอดสารเคมี สอนโดยปราชญ์ชาวบ้าน โดยสมาชิกกลุ่มแปรรูปอาหารทะเลเข้าร่วมอบรมทุกคน และทดลองขายเคยกุ้งปลอดสารเคมีที่ทดลองทำ

6. สมาชิกจัดหาวัตถุดิบและเริ่มจัดทำผลิตภัณฑ์ ตามปริมาณของวัตถุดิบที่หาได้ บางครั้งมีวัตถุดิบจำนวนมากจึงต้องนัดทำกันทุกวัน กรณีที่มีวัตถุดิบไม่มากจะนัดเจอกันอาทิตย์ละครั้งพร้อมประชุมเพื่อสรุปประเด็นปัญหาและหาแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มทุกอาทิตย์

7. จัดหาตลาดเพื่อจำหน่าย โดยประสานเพื่อฝากขายในร้านค้าในชุมชน ได้แก่ ศูนย์สาธิตการตลาด ร้านอนงค์การค้า ร้านอาเสียะ ตลาดนัดในอำเภอ ฝากขายนอกพื้นที่โดยการฝากไปกับญาติ การออกบูธในกิจกรรมของดีหัวไทร ตลาดน้ำหัวไทร ร้านไอทอปของหัวไทร และงานเทศกาลต่างๆ เช่น วันปีใหม่ วันสงกรานต์ วันอารีราษฎร์ วันสารทเดือนสิบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังนำเทคโนโลยี

เข้ามาช่วยทำการตลาดออนไลน์โดยรับบริการสั่งซื้อออนไลน์ผ่าน
ไลน์กลุ่มและการโทรศัพท์ เปิดขายผ่าน Facebook ตั้งเป็น Page
ให้ชื่อว่า “ของดีบ้านแพรงเมือง”

ผลการดำเนินงานและคุณค่าของโครงการ

ผลการดำเนินงาน

1. เกิดการรวมตัวของกลุ่มสมาชิก 20 ครอบครัว มีการกำหนด
กฎ กติกา บทบาทหน้าที่ แบ่งงานกันทำ และวางแผนการทำงาน
ของสมาชิกในกลุ่ม ก่อให้เกิดความรักสามัคคีในกลุ่ม ทำงานร่วมกัน
ด้วยความสนุกสนาน และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

2. สมาชิกในกลุ่มเกิดการเรียนรู้การทำเค้กปลอดสารเคมี
พร้อมมีตัวรับที่เป็นสูตรชัดเจน เข้าใจง่าย ซึ่งมีการสืบทอดกันมาหลาย
ชั่วอายุคน และเกิดการเรียนรู้การทำตลาดชุมชนหลายรูปแบบ
ทั้งแบบออฟไลน์และออนไลน์ ทำให้มีรายได้เสริม และลดรายจ่าย
การบริโภคให้กับครัวเรือนสมาชิก

3. ประชาชนชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจที่มีคนได้สืบทอด
องค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ สามารถใช้ประกอบอาชีพทั้งอาชีพหลัก
และอาชีพเสริมได้

คุณค่าของโครงการ

เกิดการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ทำงานเป็นทีม สร้างจิต
สาธารณะในการทำงานเพื่อชุมชน เกิดผลดีต่อภาพรวมของชุมชน
เพราะสมาชิกรู้จักวิเคราะห์ทุนที่มีในชุมชนและนำมาใช้อย่าง
เหมาะสม นำไปสู่ความคิดวางแผนทรัพยากร เกิดการใช้ทรัพยากร
ที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า เช่น มีการเฝ้าระวังไม่ให้เกิดการใช้วนตาถี่ในการ
ทำประมง สมาชิกช่วยกันรักษาความสะอาดของสิ่งแวดล้อม ไม่ให้มี

การปล่อยน้ำเสียลงไปในทะเล รักษาความสะอาดของชายหาด โดยการร่วมกันเก็บขยะชายหาด และปลูกฝังจิตสำนึกในการทิ้งขยะลงถังและมีจิตอาสาในการช่วยรักษาความสะอาด เป็นต้น ขณะเดียวกันเมื่อสมาชิกมีรายได้เพียงพอต่อการยังชีพ ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง เกิดเป็นชุมชนสุขภาวะ เพราะไม่มีความเครียด ครอบครัวยุบอุ่นเพราะพ่อแม่มีอาชีพอยู่ในชุมชน ไม่ต้องทิ้งครอบครัวไปทำงานต่างถิ่น

การขยายผลเชิงนโยบายสาธารณะ

ชาวบ้านจัดทำฐานข้อมูลต้นทุนหรือศักยภาพที่มีอยู่ในชุมชน โดยเฉพาะปราชญ์ชาวบ้าน และภาคีเครือข่ายในด้านต่างๆ การวิเคราะห์ปัญหาในชุมชน พร้อมแนวทางการปรับใช้ศักยภาพที่มีอยู่เพื่อแก้ไขปัญหา เสนอหน่วยงานในท้องถิ่น ในการจัดทำนโยบายเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการสร้างอาชีพเสริมที่เหมาะสมกับบริบทและศักยภาพของชุมชน สามารถต่อยอดผลิตภัณฑ์ในชุมชนและขยายวิธีการไปสู่ชุมชนอื่น ๆ และสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน เกิดการขยายฐานผลิตและตลาดออกไปได้หลายพื้นที่ นำไปสู่อำนาจการต่อรองทางธุรกิจชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. เพื่อแก้ปัญหาเรื่องแสงอาทิตย์ที่ใช้ในการตากเคยกุ้ง ในกระบวนการผลิต และมักประสบปัญหาไม่มีแสงอาทิตย์อยู่บ่อยครั้ง จึงควรไปศึกษาดูงานการใช้เครื่องอบผลิตภัณฑ์ และการใช้พลังงานแสงอาทิตย์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการอบหรือตาก

ผลิตภัณฑ์ เป็นการเพิ่มคุณค่าทางโภชนาการให้อาหาร และรักษา
ความสะอาด ทำให้ผลิตภัณฑ์สะอาด ถูกหลักโภชนาการและเก็บรักษา
ไว้ได้นานขึ้น

2. ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่น ๆ เพื่อปรับปรุง
ผลิตภัณฑ์หรือการต่อยอดผลิตภัณฑ์ และสร้างเครือข่ายการผลิต
และการตลาด

3. ควรเรียนรู้เพิ่มเติมเรื่องการออกแบบบรรจุภัณฑ์ สร้าง
จุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับ
ผลิตภัณฑ์ได้

2. ประเด็นการจัดการขยะ มีข้อมูลถอดบทเรียน และสังเคราะห์การขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ในพื้นที่ ประกอบด้วย 1) ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ 2) วิธีการดำเนินงาน 3) ผลลัพธ์ 4) ปัจจัยความสำเร็จ และ 5) ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนืองมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

2.1 ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ได้แก่ 1) ผู้ดำเนินงานหลัก ได้แก่ สภาผู้นำชุมชน 2) ภาคร่วมดำเนินการ ได้แก่ ผู้นำศาสนา โรงเรียน ครู นักเรียนและเยาวชน ผู้ปกครอง 3) ภาคนักสนับสนุน ได้แก่ ชุมชนต้นแบบ ผู้รับซื้อขยะ และครัวเรือนแกนนำ

2.2 วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การสื่อสารโครงการให้กลุ่มเป้าหมายและชุมชนรับรู้ ด้วยการประชาสัมพันธ์โครงการประชุมสร้างความเข้าใจ จับคู่กันดำเนินงาน กิจกรรมกองทุนขยะเพิ่มรายได้ คัดแยกขยะในครัวเรือน รวบรวมขยะ ณ ธนาคารขยะ สร้างรายได้เพิ่มจากการขายขยะ

2.3 ผลลัพธ์ เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ 1) ครัวเรือน/ชุมชนตระหนักและเข้าใจในการจัดการขยะและใช้ประโยชน์จากขยะได้ 2) เกิดกลไกการขับเคลื่อนงานจัดการขยะ และ 3) ปริมาณขยะลดลง

2.4 ปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ เสริมพลังการขับเคลื่อนของสภาผู้นำ การติดตามเชิงผลลัพธ์

2.5 ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนือง ได้แก่ 1) พี่เลี้ยงหนุนเสริมให้ชุมชนทบทวนกิจกรรมตามผลลัพธ์โครงการให้บรรลุตามเป้าหมายอย่างต่อเนื่อง 2) ให้พื้นที่ตัวอย่างได้นำนวัตกรรมของพื้นที่มาขยายผลในวงกว้าง สร้างความรู้ใหม่ 3) มีการพัฒนาทักษะการสะท้อนผลลัพธ์เพื่อพัฒนา และ 4) เรียนรู้การถอดบทเรียนพื้นที่ตัวอย่าง

ทั้งนี้ ในประเด็นการจัดการขยะได้นำเสนอการถอดบทเรียนจากพื้นที่บ้านท่าพรุ ม.5 ต.เขาทอง อ.เมือง จ.กระบี่ ดังนี้

ขยะสร้างบุญชุมชนมีสวัสดิการ

เขียนโดย นายทวีชัย อ่อนนวล

เรื่องย่อ

ชุมชนหมู่ที่ 5 บ้านท่าพรุ มีوناเขตทิศเหนือติดกับ หมู่ที่ 1 บ้านในสระ ตำบลเขาทอง ทิศใต้ติดกับหมู่ 6 บ้านดินแดงน้อย ตำบลหนองทะเล ทิศตะวันออกติดกับหมู่ที่ 5 บ้านไน้ไร่ ตำบลหนองทะเล ทิศตะวันตกติดกับป่าชายเลนฝั่งทะเลอันดามัน ห่างจากตัวเมืองกระบี่ 20 ก.ม. เป็นชุมชนย้ายถิ่น มาจากหลาย ๆ จังหวัด คนส่วนใหญ่

มาจากจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง ฯลฯ เป็นชุมชนที่แน่นจะอยู่ไกลจากตัวเมืองมากนับแต่หมู่ที่ 5 บ้านท่าพรุ ดูเหมือนว่าเป็นหมู่บ้านที่ไม่มีใครค่อยรู้จัก เพราะเป็นหมู่บ้านที่ต้องตั้งใจไปถึงจะถึงหมู่บ้าน เพราะไม่เป็นหมู่บ้านทางผ่านถนนสายหลัก ประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม 90% มีลักษณะการดำรงชีวิตแบบเครือญาติ นายยุทธมาต ดินแดง เป็นผู้บุกเบิก และเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก โดยได้รับการคัดเลือกจากคนในชุมชน และนายพรศักดิ์ สูงส่ง เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประชาชนที่ย้ายถิ่นมาอยู่ในชุมชนได้มาจับจองที่ดิน เพื่อตั้งเป็นที่อยู่อาศัย และทำอาชีพการเกษตรและประมง รวมระยะเวลาก่อตั้งหมู่บ้านจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 61 ปี

ในปัจจุบันหมู่ที่ 5 บ้านท่าพรุมีครัวเรือนในชุมชน 150 ครัวเรือน ประชากร 642 คน จากข้อมูลแผนชุมชนสถานการณ์ปัญหาที่สำคัญประชาชนมีความกังวลต่อสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ความสะอาดสองข้างถนน ความสะอาดในครัวเรือน ความสะอาดตามอาคารสถานที่ ที่สาธารณะที่อยู่ในชุมชน เป็นเหตุให้เวลาฝนตกแต่ละครั้งน้ำฝนได้พัดพาขยะไปอุดตันทางระบายน้ำ ซึ่งทำให้คนในชุมชนเกิดความขัดแย้งต่อกัน มีการโทษกันไปโทษกันมาถึงที่มาของขยะ และคนในชุมชนมองว่าการจัดการขยะเป็นหน้าที่ของหน่วยงานองค์กรที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งเป็นเหตุสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชน จากพฤติกรรมของคนในชุมชนที่ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะอย่างเป็นระบบและการสร้างมูลค่าเพิ่มของขยะให้เกิดรายได้ ในบุคคล ครัวเรือน ชุมชน

ที่มาของการทำโครงการ

จากการสำรวจโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพบ้านในสระที่รับผิดชอบบ้านท่าพรุพบว่า เมื่อปี พ.ศ.2558 ในแต่ละครัวเรือน หมู่ที่ 5 บ้านท่าพรุนั้นมีปริมาณขยะเฉลี่ยประมาณ 200 กิโลกรัม/เดือน ประเภทขยะที่พบ คือ ขวดแก้ว ขวดพลาสติก ถังพลาสติก และกล่องโฟม สภาพปัญหาการจัดการขยะ คือ ประชาชนหมู่ที่ 5 บ้านท่าพรุไม่สามารถดำเนินการเก็บรวบรวม เก็บขน และกำจัดขยะมูลฝอยได้อย่างถูกต้องลักษณะและไม่มีประสิทธิภาพ จึงเกิดผลกระทบต่อชุมชนหมู่ที่ 5 บ้านท่าพรุ ที่เห็นได้ชัด คือ ก่อให้เกิดอากาศเสียในชุมชนที่เกิดจากการเผาขยะกลางแจ้งก่อให้เกิดควันและสารพิษทางอากาศ ทำให้คุณภาพอากาศเสื่อมโทรม ทำให้เกิดน้ำเสียที่เกิดจากการกองขยะบริเวณพื้นที่แหล่งน้ำต่างๆ ในชุมชน เมื่อฝนตกลงมาบนกองขยะ จะเกิดน้ำเสียมีความสกปรกมากไหลลงสู่แม่น้ำ เป็นแหล่งพาหะนำโรคในชุมชน ที่สำคัญทำให้เกิดแหล่งเพาะพันธุ์ของหนู แมลงวัน และยุง ซึ่งเป็นพาหะนำโรคติดต่อ จากข้อมูลการป่วยของคนในชุมชน ปี 58 มีผู้ป่วยไข้เลือดออก 10 ราย ปี 59 มีผู้ป่วยไข้เลือดออก 2 ราย ปี 60 มีผู้ป่วยไข้เลือดออก 5 ราย เสียชีวิต 1 ราย พบผู้ป่วยวัณโรค 1 ราย หอบหืด 5 ราย ทำให้เกิดความสูญเสียชีวิตและรายได้มีผลกระทบต่อการค้ารุ่งเรืองและสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชน เป็นเหตุรำคาญและสภาพแวดล้อมในชุมชนไม่น่าดู หน่วยงานรับผิดชอบมีกำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอทำให้เก็บขยะไม่หมด ขยะตกค้างในชุมชน ทำให้ขยะส่งกลิ่นเหม็นรบกวนประชาชน มีผลกระทบต่อทางเดินหายใจของคนในชุมชน นอกจากปัญหาสิ่งแวดล้อมข้างต้นแล้ว หน่วยงานองค์กร

ที่รับผิดชอบต้องสูญเสียงบประมาณในการจัดการขยะ ซึ่งจะต้องเพิ่มปริมาณบุคลากร อุปกรณ์การจัดการขยะรวมทั้ง การให้ความรู้ทางวิชาการและเทคโนโลยีแก่เจ้าหน้าที่เพิ่มขึ้นตามการเพิ่มขึ้นของปริมาณขยะ ที่ผ่านมากคนในชุมชนขาดความตระหนักในการจัดการขยะโดยตนเอง ครอบครัว และชุมชน ซึ่งเป็นต้นเหตุของการก่อเกิดปัญหาขยะในชุมชน ซึ่งจากประเด็นปัญหาดังกล่าวเมื่อประชาชนได้รับทราบข้อมูลที่เกิดขึ้นทำให้คนในชุมชนมีการประชุมวางแผนร่วมกันในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและครบวงจร โดยมีแกนนำนางสาวอปีตะ กระบิวังค์ ซึ่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและ อสม.ดีเด่นระดับชาติ ได้ประสานผู้นำในชุมชนนำโดย โต๊ะอิหม่าม ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้านแกนนำสตรี กลุ่ม อสม. กลุ่มอาชีพ กลุ่มประมง และแกนนำครัวเรือน ได้รวมตัวเป็นสภาผู้นำชุมชนบ้านท่าพรุ มีการประชุมวางแผนร่วมกันในการแก้ไขปัญหาขยะอย่างเป็นระบบในชุมชนและได้ฝึสานกับตัวแทนหน่วยงาน สสส. สำนัก 6 ในพื้นที่กระบี่ เพื่อเสนอโครงการ การจัดการขยะในชุมชนบ้านท่าพรุ (ขยะสร้างบุญชุมชนมีสวัสดิการ)

วัตถุประสงค์

เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักร่วมกันในการพัฒนาชุมชน รวมตัวกันเป็นสภาผู้นำชุมชนสร้างกระบวนการการเรียนรู้ในการจัดการขยะในชุมชนอย่างเป็นระบบครบวงจร

วิธีการดำเนินงาน

- ประชุมสภาผู้นำชุมชนอย่างต่อเนื่องทุกเดือน
- ทบทวนข้อมูล สถานการณ์ในชุมชนทุกมิติ
- ทบทวนความคิดเห็นของชาวบ้าน นำข้อดีชมมารบใช้ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน
- จัดทำแผนการดำเนินงานที่สามารถบูรณาการทำงานได้กับทุกภาคส่วน
- ประสานงานหน่วยงาน กลุ่มองค์กร ภาคีเครือข่าย
- จัดตั้งกองทุนขยะสร้างบุญเพื่อใช้เป็นสวัสดิการของชุมชน
- การสื่อสารขยายผลการดำเนินงานสู่สังคม

ผลการดำเนินงานและคุณค่าของโครงการ

สภาผู้นำมีความเข้มแข็งเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน สามารถประชุมร่วมกันได้อย่างต่อเนื่องทุกเดือน สภาผู้นำสามารถเป็นเวทีกลางของการพูดคุยในการแก้ไขปัญหาในชุมชนร่วมกันได้ ซึ่งเห็นได้จากโครงการของรัฐบาลที่สนับสนุนให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยั่งยืน มุ่งเน้นให้เกิดรายได้ในชุมชน สามารถใช้สภาผู้นำเป็นเวทีกลางในการประชุมพูดคุยร่วมกัน สามารถดำเนินงานโครงการได้สำเร็จตามเป้าหมาย และมีมูลนิธิที่สนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาอิสลามได้สนับสนุนงบประมาณในการสร้างมัสยิดหลังใหม่จนแล้วเสร็จในวงเงินงบประมาณ 1,5000,000 บาท ชุมชนร่วมสมทบ 60,000 บาท ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นนี้เพราะชุมชนมี ข้อมูล มีแผนการทำงานร่วมกันอย่างชัดเจน แกนนำสภาผู้นำมีการพัฒนาเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดทักษะความรู้ใหม่ๆ จากการประชุมที่ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันทั้งในระดับจังหวัดและระดับภาค ทำให้แกนนำสามารถนำความรู้ที่ได้นำกลับไปใช้ในการทำงานในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทำให้การรายงานผลการดำเนินโครงการส่งได้ทันตามกำหนดเวลา
ที่ สสส. สำนัก 6 กำหนดไว้ ผู้นำเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนและ
หน่วยงานองค์กร ส่งผลให้เกิดการทำงานบูรณาการ ทำให้เกิดธนาคาร
ขยะในชุมชน ซึ่งคนในชุมชนเรียกว่า ธนาคารขยะสร้างบุญชุมชน
มีสวัสดิการ

การขยายผลเชิงนโยบายสาธารณะ

เกิดตึกขาตกลงร่วมกันในชุมชน โดยผู้นำทางศาสนาได้ใช้
เป็นแนวทางในการให้ความรู้ในหลักการของความสะอาดตาม
หลักศาสนาที่ทุกคนต้องนำไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และผลักดัน
ให้สถานที่ปฏิบัติทางศาสนาต้องมีความสะอาดทั้งในอาคารและ
นอกอาคารรวมถึงบริเวณโดยรอบของสถานที่ ด้านครอบครัวทุกครัว
เรือนต้องคัดแยกขยะทุกประเภทในบ้านของตัวเองอย่างเป็นระบบ
เช่น ขยะเปียก ขยะแห้ง ขยะที่มีมูลพิษ ขยะที่สามารถนำมารีไซเคิล
ได้ โดยให้ครัวเรือนคัดแยกเอาขยะที่สามารถนำไปขายได้ เช่น ขวด
พลาสติก กระป๋อง ที่ขายได้มารวมกันที่มีสติ๊กเกอร์เพื่อขายเป็นรายได้
เข้ากองทุนขยะแลกบุญหรือครัวเรือนคัดแยกขยะแล้วขายเองแล้วนำ
เงินที่ขายขยะแต่ละครัวเรือนมาสมทบเข้ากองทุน ส่วนท้องถิ่น
ให้ความสำคัญในการสร้างแรงจูงใจให้กับชุมชน การให้รางวัลในการ
เป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะและร่วมดูแลสิ่งแวดล้อม สถาบัน
การศึกษาให้ความรู้ปลูกฝังให้เด็กนักเรียนมีความรู้เพิ่มขึ้นในการ
จัดการขยะและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการดำเนินการของชุมชนในการ
จัดการขยะและสิ่งแวดล้อมสามารถใช้เป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการ
ขยะอย่างครบวงจรนำไปสู่การจัดการให้เกิดกองทุนขยะแลกบุญ
จนเกิดการจัดสวัสดิการในชุมชนและในกระบวนการจัดการขยะ
ของชุมชนมีความสอดคล้องกับการจัดทำนโยบายสาธารณะแบบมี

ส่วนร่วมในเวทีสมัชชาสุขภาพจังหวัดกระบี่ เมื่อเดือนพฤศจิกายน 2560 ได้ประกาศเป็นปฏิญญาจังหวัดกระบี่ เป็นหนึ่งในสามข้อเสนอต่อสมัชชาสุขภาพในจังหวัดกระบี่ในการจัดการขยะและน้ำเสียเพื่อนำกระบี่เมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

การขับเคลื่อนโครงการชุมชนน่าอยู่ในชุมชนที่ผ่านมาพบว่า ผู้ร่วมกิจกรรมและสภาผู้นำส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่มีความมุ่งมั่นในการทำงานมากโดยเฉพาะประเด็นการจัดการขยะแต่มีข้อจำกัดในการประชุมแลกเปลี่ยนเพื่อพัฒนาศักยภาพแกนนำอย่างต่อเนื่องแต่มีข้อจำกัดในการเดินทางและการพักค้างคืนที่ผ่านมาทำให้ผู้นำและกรรมการขาดโอกาสในการพัฒนาและในชุมชนมีข้อจำกัดในการจัดทำรายงานผ่านระบบออนไลน์เพราะขาดคนรุ่นใหม่ที่เข้าใจงานด้านไอที ส่วนใหญ่ทำงานรับจ้างประจำทำให้ไม่ค่อยมีเวลามาช่วยงานในชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่พี่เลี้ยงในจังหวัดต้องคอยให้การแนะนำทำให้การรายงานโครงการผ่านพ้นไปได้ด้วยดี แต่ถ้าหากทาง สสส.6 จะให้ความสำคัญในการพัฒนาเรื่องนี้ที่สามารถจัดได้ในจังหวัดและต้องทำอย่างต่อเนื่องควบคู่กันไปในช่วงดำเนินโครงการจะดีมาก

ส่วนข้อกังวลที่ทางพื้นที่รับทุนที่ต้องมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้รับทุน ต้องทำความเข้าใจกับพื้นที่เพิ่มมากขึ้นคือโครงการของรัฐที่สนับสนุนให้กับชุมชนส่วนใหญ่อยู่ในห้วงเวลาเดียวกันในการเริ่มต้นของการดำเนินงานโครงการชุมชนน่าอยู่ในชุมชน ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวมองได้ว่าหน่วยงานรัฐยังสั่งการโดยการสั่งการแนวดิ่ง แต่แนวทางสนับสนุนของ สสส.6 เกิดจากความต้องการของชุมชน ฉะนั้นพื้นที่รับทุนต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงความต่างในการดำเนินงานโครงการที่ต้องเกิดผลลัพธ์เชิงประจักษ์ในพื้นที่ให้ได้

3. ประเด็นเด็กและเยาวชน

ประเด็นเด็กและเยาวชน มีข้อมูลถอดบทเรียนและสังเคราะห์ การขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ในพื้นที่ ประกอบด้วย 1) ทีมขับเคลื่อน งานในพื้นที่ 2) วิธีการดำเนินงาน 3) ผลลัพธ์ 4) ปัจจัยความสำเร็จ และ 5) ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

3.1 ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ได้แก่ 1) ผู้ดำเนินงานหลัก ได้แก่ สภาผู้นำชุมชน 2) ภาคร่วมดำเนินการ ได้แก่ โรงเรียน ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มจิตอาสา 3) ภาคนับสนุน ได้แก่ ผู้ปกครอง

3.2 วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การสื่อสารโครงการ ให้กลุ่มเป้าหมายและชุมชนรับรู้ พัฒนาทักษะชีวิตเยาวชน พัฒนา สถานที่สาธารณะให้เป็นพื้นที่สร้างสรรค์สำหรับการทำกิจกรรม ของเยาวชน

3.3 ผลลัพธ์ เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ 1) เกิดการรวมกลุ่ม เกิดสภาผู้นำเยาวชน 2) เกิดกลไกการขับเคลื่อนสร้างจิตสำนึกเยาวชน เกษตรทำดีเพื่อชุมชน และ 3) เยาวชนสร้างจิตสำนึกทำดีเพื่อ ชุมชน

3.4 ปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ การเสริมพลังสภาผู้นำ ให้ไปหนุนเสริมเยาวชนอาสา ให้ไปชักชวนกลุ่มเพื่อนมาเรียนรู้ การพัฒนาอาชีพ

3.5 ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง ได้แก่ พัฒนาทักษะการทำกิจกรรมร่วมกับเยาวชนของภาคีเครือข่าย ในชุมชน ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน

4. ประเด็นผู้สูงอายุ

ประเด็นผู้สูงอายุ มีข้อมูลถอดบทเรียนและสังเคราะห์การขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ในพื้นที่ ประกอบด้วย 1) ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ 2) วิธีการดำเนินงาน 3) ผลลัพธ์ 4) ปัจจัยความสำเร็จ และ 5) ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ได้แก่ 1) ผู้ดำเนินงานหลัก ได้แก่ สภาผู้นำชุมชน 2) ภาคร่วมดำเนินการ ได้แก่ ผู้นำศาสนา อาสาสมัครผู้สูงอายุ 3) ภาคนับสนุน ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล

4.2 วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การสื่อสารโครงการให้กลุ่มเป้าหมายและชุมชนรับรู้ การจัดการข้อมูล การส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้าน การฝึกทักษะออกกำลังกาย การส่งเสริมสุขภาพจิต ประคบสมุนไพร นวดแพทย์แผนไทย ปรับพื้นที่ปลูกผักสวนครัวสร้างรายได้ และพัฒนาพื้นที่สาธารณะ

4.3 ผลลัพธ์ เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ 1) เกิดการเรียนรู้และร่วมกลุ่มของคนสามวัยเพื่อดำเนินการสร้างสังคมสุขภาวะผู้สูงอายุ 2) เกิดกลไกกลุ่มคนสามวัยร่วมดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชนแบบองค์รวม และ 3) ผู้สูงอายุได้รับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมจากกลุ่มคนสามวัย สร้างจิตสำนึก ทำดีเพื่อชุมชน

4.4 ปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ การมีส่วนร่วมทำกิจกรรมจากภาคีที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง

4.5 ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง ได้แก่ จัดกิจกรรมพบปะเครือข่ายผู้สูงอายุ ร่วมเรียนรู้การติดตามงานเชิงผลลัพธ์

ทั้งนี้ ในประเด็นเด็กเยาวชน และ ผู้สูงอายุ ได้นำเสนอการถอดบทเรียนพื้นที่บ้านหัวลำภู อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช

วัฒนธรรมสร้างสุข สร้างงาน

วิถีชุมชนคนหัวลำภู

เขียนโดย นางพนมวัลย์ แก้วहित

เรื่องย่อ

ชุมชนหัวลำภู ขับเคลื่อนแผนชุมชนเป็นระยะเวลา 7 ปี ภายใต้การนำสภาผู้นำวิถีธรรมวิถีไทย เกิดนวัตกรรมการเรียนรู้ บ้านต้นแบบแหล่งเรียนรู้ วิทยากรชุมชนโดยความร่วมมือเครือข่าย

ชุมชน วัด โรงเรียน ชุมชน เพื่อร่วมสืบทอดการเรียนรู้สู่สุขภาพ
ที่ดี ขยายผลเป็นชุดความรู้สร้างวัฒนธรรมเรียนรู้ของชุมชน โดยมี
วัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบ
สร้างสุขภาพกาย สุขภาพใจและสร้างงาน นำไปสู่การสร้างวิถีสุขภาพ
ที่ดีของชุมชนบ้านหัวลำภู อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช
ในกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่มวัยคือเด็กและเยาวชน วัยทำงาน ผู้สูงอายุ
โดยเริ่มจากทบทวนแผน กำหนดกิจกรรม กำหนด**คู่หูการเรียนรู้**
สามกลุ่มวัย สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติที่บ้านต้นแบบ
2 มิติคือ 1) **วัฒนธรรมสร้างสุข** ได้แก่เรียนรู้การปรับเปลี่ยน
พฤติกรรมวิถีธรรมชาติ 1.1) **การเรียนรู้จัดการขนมเงินอาหาร**
ปลอดภัย โดยให้วัตถุประสงค์เครื่องแกง กะปิ (เคย) ที่มาจากผลิตผล
ด้านเกษตรที่ไม่มีสารเคมี ไม่มีสารปรุงรสต่างๆ เครื่องเคียง
(ผักเหนาะ) มาจากกลุ่มผักเกษตรปลอดภัย ไข่ไก่ไข่เป็ดที่เลี้ยง
แบบเกษตรอินทรีย์ สร้างตลาดแก่กลุ่มเกษตรอินทรีย์อีกด้วย
1.2) เรียนรู้รำพรานมโนราห์แก่เยาวชนโดยบ้านต้นแบบร่วมกับ
ผู้สูงอายุครูโนราห์ โดยการอนุรักษ์ภูมิปัญญาภาคใต้ ส่งเสริมการออก
กำลังกาย การใช้เวลาว่างของเยาวชนและร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญา
จากผู้สูงอายุ โดยภูมิปัญญาผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดสร้างคุณค่า
และภูมิปัญญาของชนรุ่นหลัง 2) **วัฒนธรรมสร้างงาน** ได้แก่
เกษตรกรรมยั่งยืนผสมวัฒนธรรมท้องถิ่น 2.1) เรียนรู้ทำปุ๋ยอินทรีย์
จากไส้เดือนจากบ้านต้นแบบเพื่อลดการใช้สารเคมี และนำมาใช้
ในกลุ่มปลูกผักตามเกษตรปลอดภัย โดยสร้างการเรียนรู้ 3 กลุ่มวัย
ผู้สูงอายุ วัยทำงาน เยาวชน การนำทำเป็นแบบอย่างและปลูกฝัง
แก่เยาวชนในการลดการใช้สารเคมีในเกษตรกรและสามารถลดต้นทุน

ด้านเกษตร เรียนรู้การจัดทำไม้กวาดสายรุ้งลดขยะในชุมชนแก่เด็กเยาวชน เพื่อปลูกฝังการรักษาสีสิ่งแวดล้อมสามารถสร้างมูลค่าจะขะร่วมด้วยเรียนรู้ทำน้ำยาอเนกประสงค์และขนมทองม้วนเพื่อสร้างรายได้ลดรายจ่าย โดยร่วมสืบทอดแก่เยาวชนจากภูมิปัญญาบ้านต้นแบบ ปลูกฝังวัฒนธรรมสร้างงาน **ผลงานสร้างคุณค่าพบว่าเกิดตลาดนัดชุมชน**ที่มาจากการวัฒนธรรมการเรียนรู้ เช่น ขนมจีนปลอดภัย เกษตรปลอดภัย เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมวิถีธรรมชาติครัวสุขภาพ อาหารปลอดภัย คลินิกชุมชนลดการใช้สารเคมีเกิดวัฒนธรรมเกื้อกูล แบบ 3 กลุ่มวัย เกิดเครือข่าย**วัฒนธรรมท้องถิ่นสู่การจัดการสุขภาพ** เช่นการรำพราณมโนราห์เกิด**บ้านต้นแบบ** วิทยากรชุมชน สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายควรจัดทำแผนยุทธศาสตร์ของชุมชนบ้านหัวลำภู ในการพัฒนาชุมชนน่าอยู่สู่ชุมชนสุขภาวะที่ดี โดยกำหนดเส้นทางและเป้าหมายระยะสั้นระยะกลาง และระยะยาว เพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนและต่อเนื่อง โดยมีทิศทางการพัฒนาชัดเจนสอดคล้องกับวิถีชุมชนขับเคลื่อนโดยคลังสมองในชุมชน

ที่มาของการทำโครงการ

วิถีชีวิตชุมชนบ้านหัวลำภู อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ขับเคลื่อนแผนชุมชนรู้ตนเองอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ปี 2553 เป็นเวลา 7 ปี ภายใต้การนำของ “สภาผู้นำวิถีธรรมวิถีไทยบ้านหัวลำภู” โดยการรวมตัวของแกนนำชุมชน เป้าหมายเพื่อเป็นชุมชนหัวลำภูน่าอยู่ มีการรวมตัวแลกเปลี่ยนรู้ของกลุ่มวัยตั้งแต่เด็ก เยาวชน จนถึงผู้สูงอายุ สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ถ่ายทอด

บอกเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนได้เป็นอย่างดี จนเกิดเป็น**มหาลัยชีวิต ฉบับคนหัวล้าน 7 ปี** ที่สภาผู้นำขับเคลื่อนชุมชนน่านอยู่สู่การพัฒนาที่ครบถ้วนและต่อเนื่อง แบบองค์รวมทุกมิติ เชื่อมโยงสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ภายใต้ชุมชนน่านอยู่ โดยมีมิติด้านเศรษฐกิจ เช่น การพัฒนากิจกรรมที่บ้านเป็นฐานเรียนรู้ ของชุมชน เรียนรู้ด้านการเกษตร เรียนรู้การทำขนมลา การทำน้ำส้มโหนด มิติศาสนา สังคมและวัฒนธรรม เกิดการรวมตัวโดยมีหลวงพ่อบุญ เจ้าอาวาสวัดหัวล้าน เป็นหลักและศูนย์รวมจิตใจของชุมชนหัวล้าน จนพัฒนาเป็นชุมชนหมู่บ้านศีลห้า **“เกิดสภาผู้นำวิถีธรรม” ปลุกฝังวัฒนธรรมและสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นแก่เยาวชน** จากการทำชุมชนบ้านหัวล้าน มีการจัดการชุมชนอย่างต่อเนื่อง สร้างกระบวนการเรียนรู้ตนเอง โดยจัดการชุมชนด้วยคนหัวล้านเกิดนวัตกรรมการเรียนรู้และการจัดการมุ่งไปสู่การทำให้คนในชุมชนสมบูรณ์ในทุกมิติของชีวิต โดยเฉพาะ **“มิติภายใน”** ที่เป็นที่มาของความสุขภาพ สุขใจ และสุขในจิตวิญญาณ เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมความดีของผู้คนในชุมชนเป็นการพัฒนาที่ไม่ได้มองเพียงแค่ **“การมี”** แต่มอง **“การเป็น”** และจากการประชาคมชุมชนหัวล้านมีเสียงสะท้อนจากชุมชนว่า คนหัวล้านมีเงินเยอะๆ มีสิ่งดีๆ ในชุมชน ดีจริงหรือไม่เมื่อพบว่าคนในชุมชนต้องป่วยด้วยโรคมะเร็งและนับวันจะเพิ่มสูงขึ้น ปีหนึ่งประมาณ 7 รายที่ตายด้วยโรคมะเร็งคนแล้วคนเล่า เงินที่ได้จากการทำมาหากินก็นำเงินไปให้หมอจนหมด หากการทำมาหากินทุกวันนี้ยังเน้นการใช้สารเคมีเป็นหลัก ไม่คำนึงถึงผู้อื่น ไม่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม การทำนา ทำการเกษตรที่ใช้สารเคมี สิ่งพัฒนาจนเกิดฐานเรียนรู้เกิดนวัตกรรมต่างๆ จะมีประโยชน์หรือคุณค่าอย่างไรเล่า เมื่อพบว่า

คนบ้านหัวลำภูยังมีปัญหาสุขภาพเช่นนี้ จึงเป็นจุดเริ่มที่คนหัวลำภูให้ความสำคัญภาคการเกษตรวิถีการผลิตแบบยังชีพ ที่รับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม จึงส่งเสริมและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเข้าสู่วิถีการผลิตแบบชีวภาพ ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของพ่อหลวงที่สอนคนไทยให้ดำเนินชีวิตแบบความพอเพียง ใช้หลักคิดที่ว่า “ธรรมมาหากิน” โดยเริ่มปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรแบบชีวภาพ การทำนา การปลูกผัก และการเลี้ยงไก่แบบอินทรีย์ การทำกลุ่มปุ๋ยหมักน้ำหมักชีวภาพเพื่อนำมาใช้ในการเกษตรเพื่อความปลอดภัยลดสารเคมีตกค้าง ส่งเสริมการทำผลิตภัณฑ์โอท็อปแบบไร้สารเคมี เช่น กะป้ออาหารปลอดภัยจตุรัส จากที่มาและต้นทุนทรัพยากรในชุมชนที่เข้มแข็ง มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและด้วยสภาพปัญหาดังกล่าวนำมาสู่การพัฒนาแบบต่อยอด เพื่อให้เกิดเป็นกลไกขับเคลื่อนแบบการเรียนรู้ที่ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมในชุมชน ทำให้สภาผู้นำวิถีธรรมวิถีไทยบ้านหัวลำภูจึงดำเนินการขับเคลื่อนการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้สร้างสุขสร้างงาน สืบสานภูมิปัญญาจากเครือข่ายในชุมชน

วัตถุประสงค์และกลุ่มเป้าหมาย

1. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบสร้างสุขภาพกาย สุขภาพใจและสร้างงาน นำไปสู่การสร้างวิถีสุขภาวะที่ดีของชุมชนบ้านหัวลำภู อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มเป้าหมาย สภาผู้นำวิถีธรรมวิถีไทย 30 คน สมาชิกโครงการและเยาวชน 60 คน

วิธีการดำเนินงาน

1. สภาผู้นำวิถีธรรม วิถีไทย ทบทวนแผนการดำเนินงาน กำหนดการจัดกิจกรรม การเรียนรู้และฝึกปฏิบัติตามบ้านต้นแบบ 2 มิติคือ วัฒนธรรมสร้างสุข ได้แก่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมวิถี ธรรมชาติ และวัฒนธรรมสร้างงาน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ผสมวัฒนธรรมท้องถิ่น

2. จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ความรู้และฝึกทักษะปฏิบัติ แก่สภาผู้นำชุมชนวิถีธรรม วิถีไทย ด้านภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง การคิดเชิงระบบ ทักษะการถ่ายทอดความรู้ การถอดบทเรียนชุด ความรู้ การจัดการวัฒนธรรมองค์ความรู้ 2 มิติ วัฒนธรรมสร้างสุข วัฒนธรรมสร้างงาน

3. สภาผู้นำวิถีธรรม วิถีไทย ประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทุกเดือน วางแผนงาน ทบทวนกิจกรรม มอบหมายงาน การบริหารจัดการแผนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

4. สภาผู้นำวิถีธรรม วิถีไทย **จับคู่หูแบบสามกลุ่มวัย** ได้แก่ เด็กและเยาวชน ผู้ใหญ่ ผู้สูงอายุโดยเลือกตามสมัครใจและร่วมในการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้จากภูมิปัญญาบ้านต้นแบบ

5. สภาผู้นำวิถีธรรม วิถีไทยกำหนดกติกาสัญญาใจ ในการสร้างการเรียนรู้วัฒนธรรมสร้างสุข สร้างงาน ได้แก่ โดยกำหนดเป็น **คลินิกสุขภาพครอบครัว และคลินิกสุขภาพชุมชน** ลดการใช้สารเคมี เน้นการทำอาหารปลอดภัยไม่ใช้สารปรุงรส ตรวจสุขภาพประจำปีปฏิบัติตามวิถีพอเพียง

6. สภาผู้นำวิถีธรรม วิถีไทย ขับเคลื่อนวัฒนธรรมการเรียนรู้ จากภูมิปัญญาบ้านต้นแบบ ร่วมสืบทอดและปลูกฝัง โดยกำหนดประเด็นวัฒนธรรมการเรียนรู้ 2 มิติ คือ วัฒนธรรมสร้างสุข ได้แก่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมวิถีธรรมชาติ และวัฒนธรรมสร้างงานได้แก่ ด้านเกษตรกรรมยั่งยืนผสมวัฒนธรรมท้องถิ่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

<p>วัฒนธรรมเรียนรู้การสร้างสุข (สุขภาพ สุขใจ)</p>	<p>วัฒนธรรมเรียนรู้ การสร้างงาน</p>
<p>สร้างสุขภาพ สุขใจ</p> <p>1.เรียนรู้ภาพรานโนราห์แก่เยาวชน โดยบ้านต้นแบบ โดยการอนุรักษ์ภูมิ- ปัญญาภาคใต้ ส่งเสริมการออกกำลังกาย การใช้เวลาว่างของเยาวชนคน หัวล้าน สร้างสุขภาพกายใจแก่เยาวชน และร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาจาก ผู้สูงอายุ โดยสามารถสร้างสุขใจ แก่ผู้สูงอายุที่เป็นผู้ถ่ายทอด ที่ยังเห็น คุณค่าและภูมิปัญญาของชนรุ่นหลัง ลดภาวะซึมเศร้าแก่ผู้สูงวัยอีกด้วย และ สร้างความสัมพันธ์ในชุมชน ลดช่องว่าง ระหว่างผู้สูงอายุและเยาวชน โดยร่วม กับโรงเรียน วัด ชุมชน</p>	<p>สร้างการเกษตรอินทรีย์แบบยั่งยืน</p> <p>1.เรียนรู้ทำปุ๋ยอินทรีย์จากไส้เดือน จากบ้านต้นแบบเพื่อลดการใช้ สารเคมี และนำมาใช้ในกลุ่มปลูกผัก ตามแนวชีวภาพ เกษตรอินทรีย์ โดยสร้างการเรียนรู้ 3 กลุ่มวัย ผู้สูงอายุ วัยทำงาน เยาวชน การนำ ทำเป็นแบบอย่างและปลูกฝังแก่ เยาวชนในการลดการใช้สารเคมี ในเกษตรกรและสามารถลดต้นทุน ด้านการทำเกษตรอีกด้วย</p>
<p>2.เรียนรู้จัดการขมเงินอาหารปลอดภัย โดยใช้วัตถุดิบเครื่องแกง กะปิ (เคย) ที่มาจากผลิตภัณฑ์กลุ่ม OTOF ด้าน เกษตรที่ไม่มีสารเคมี ไม่มีสารปรุงรส ผงชูรสต่างๆ เครื่องเคียง (ผักเหนาะ) มาจากกลุ่มผักแนวเกษตรอินทรีย์ ไข่ไข่ ไก่เปิดที่เลี้ยงแบบเกษตรอินทรีย์ไม่ใช่ สารปฏิชีวนะ เชื่อมโยงการสร้างตลาด ให้กลุ่มผักปลอดภัย ภาชนะล้างด้วย น้ำยาเอนกประสงค์ชุมชน</p>	<p>2.เรียนรู้การทำไม้กวาดสายรุ้ง ลดขยะในชุมชนแก่เด็กเยาวชน เพื่อปลูกฝังการรักษาสีสิ่งแวดล้อม สามารถสร้างมูลค่าจากขยะ</p>
<p>3.เกิดร้านขมเงินอาหารปลอดภัย ของ ชุมชนหัวล้าน สร้างคุณค่า สร้างรายได้ แบบเกื้อกูลต่อกัน รวมทั้งประชาสัมพันธ์ ขมเงินอาหารปลอดภัย สร้างตลาด ทางช่องทางเฟสบุ๊ค เปิดร้านที่ตลาด วิมคลองบ้านหัวล้าน</p>	<p>3.เรียนรู้ทำน้ำยาเอนกประสงค์ และขมทองม้วนโบราณ เพื่อลด รายจ่ายในครอบครัว สร้างรายได้ โดยร่วมสืบทอดแก่เยาวชนจาก ภูมิปัญญาบ้านต้นแบบ ปลูกฝัง วัฒนธรรมสร้างงาน</p>

ผลการดำเนินงานและคุณค่าของโครงการ

1. เกิดตลาดนัดชุมชนที่มาจาการวัฒนธรรมการเรียนรู้ สร้างสุขสร้างงาน โดยนำสินค้าที่ได้จากการสืบทอดวัฒนธรรม จากภูมิปัญญาบ้านต้นแบบมาจำหน่าย เช่น ขนมทองม้วนโบราณ ร้านขนมจีนปลอดภัย ขายในตลาดริมคลองหัวไทร สร้างงานสร้าง รายได้แก่คนในชุมชนหัวลำภู

2. เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม สร้างสุขภาพกายใจที่ดี โดยลดการใช้สารเคมีจากการทำเกษตรกรรม สร้างอาหารปลอดภัย ไว้บริโภคในครัวเรือนและชุมชนเกิด**ครัวสุขภาพ** เกิด**คลินิกสุขภาพประจำครอบครัว** ของชุมชนบ้านหัวลำภู ภายใต้กติกาชุมชน

3. เสริมสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชน **ระหว่าง 3 กลุ่มวัย** ผู้สูงอายุ วัยทำงาน และเยาวชน ลดช่องว่างระหว่างวัย สร้างสุขภาพจิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุ ส่งเสริมความกตัญญูแก่เยาวชน เห็นคุณค่าแก่ผู้สูงวัย ซึ่งควรปลูกฝังแก่เยาวชนและร่วมสืบทอด เป็นวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

4. เกิด**วัฒนธรรมเกื้อกูล** ทำงานแบบ**เครือข่ายโรงเรียน วัด ชุมชน** เพื่อแบ่งปันในชุมชน สร้างการจัดการเรียนรู้โดยเน้น ภูมิปัญญาจากชุมชน**เรียนรู้จากคนในชุมชน** สร้างคนในชุมชน และเป็นต้นแบบปลูกฝังแก่เยาวชน ปลูกฝังความเป็นจิตอาสา แก่เยาวชนร่วมสืบทอดเป็นวัฒนธรรมของชุมชนต่อไป

5. เกิดนวัตกรรม “**เครือข่ายวัฒนธรรมท้องถิ่นสู่การจัดการสุขภาพ**” เช่นการรำพราณมโนราห์ อนุรักษ์วัฒนธรรมของภาคใต้ ผสมผสานการออกกำลังกาย โดยมีผู้สูงอายุมาช่วยสอนสร้างสุขภาพ จิตที่ดีแก่ผู้สูงอายุและเยาวชนใช้เวลาสร้างสรรค์สิ่งดี ๆ แก่ตนเองและ ชุมชน

6. เกิด**บ้านต้นแบบ** วิทยาการชุมชน สร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ สร้างเครือข่าย เกิดจิตสำนึกรักษำบ้านเกิด จนเป็นแหล่งเรียนรู้โฮมสเตย์แก่เครือข่ายภายนอกชุมชน สร้างชื่อเสียงให้ชุมชน และสร้างรายได้ตามมา

การขยายผลเชิงนโยบายสาธารณะ

1. ควรจัดทำ ROAD MAP หรือแผนยุทธศาสตร์ของชุมชนบ้านหัวลำภู ในการพัฒนาชุมชนนำอยู่สู่ชุมชนสุขภาวะที่ดี โดยกำหนดเส้นทางและเป้าหมายระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว เพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมีทิศทางการพัฒนาชัดเจน สอดคล้องกับวิถีชุมชนขับเคลื่อนโดยคนในชุมชน

2. ควรขยายการดำเนินงานในรูปแบบที่ชุมชนมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานเครือข่ายในระดับท้องถิ่นทุกเครือข่าย เช่นนโยบายให้ขึ้นทะเบียน **บ้านต้นแบบเป็นคลังสมอง** เพื่อร่วมถ่ายทอดภูมิปัญญาการเรียนรู้ โดยเน้นกิจกรรมด้านการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบูรณาการกับวิถีชุมชน ยึดชุมชนเป็นฐานในการออกแบบการพัฒนา นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

3. ควรผลักดันให้การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ เป็นนโยบายของชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนและภาคีภายนอกเพิ่มขึ้นโดยจัดทำเวทีระดับหมู่บ้าน ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

(สำหรับผู้ที่ทำโครงการครั้งต่อไปหรือการต่อยอดโครงการ)

- ชุมชนบ้านหัวลำภูควรมีการจัดเป็นการมหกรรมประจำปีของหมู่บ้าน เพื่อเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่วัฒนธรรมการเรียนรู้สร้างสุข สร้างงาน หลากหลายช่องทาง เช่น ยูทูบ วิดีโอ เป็นการสร้างแรงจูงใจให้กับเครือข่ายในชุมชนและต่อยอดกิจกรรมดี ๆ ในชุมชน

- ควรมีการจัดทำผลิตภัณฑ์ ที่เน้นความปลอดภัย ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ เพื่อเป็นจุดขายให้กับชุมชนเน้นการสร้างตลาดเพิ่มขึ้น

- ควรประสานงานหน่วยงานจากภาคเอกชน และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันและสนับสนุนให้สามารถเผยแพร่ข้อมูลวัฒนธรรมการเรียนรู้สร้างสุขสร้างงานและขยายผลการดำเนินงานในวงกว้างได้มากขึ้น รวมทั้งยังเป็นโอกาสที่ได้เรียนรู้เทคนิคทางการตลาด จากภาคเอกชนเพื่อนำมาใช้ในการสร้างงาน สร้างรายได้ที่ยั่งยืน

- ควรมีการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง และเป็นรูปธรรม เน้นแบบ**ออกแบบนิค ปลอดภัย คีนสู่วิถีธรรมชาติ** ร่วมรักษาสีเขียววัดล้อม โดยเริ่มจากการรวบรวมข้อมูล**คลังสมองชุมชน** การ**จัดการกับคลังสมองของชุมชน** ขยายผลรูปแบบการดำเนินงาน ทบทวนและถอดบทเรียนการทำงานเป็นระยะเพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนา ปรับปรุงรูปแบบการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่มากขึ้นแล้วจึงนำไปสู่การขยายผลต่อ

- ควรมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การ สร้างวัฒนธรรมในการเรียนรู้สร้างสุข สร้างงาน เผยแพร่ผลงาน เพื่อสร้างเป็นวัฒนธรรมที่ดีของชุมชนต่อไป

5. ประเด็นการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร

ประเด็นการจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร มีข้อมูลถอดบทเรียน และสังเคราะห์การขับเคลื่อนงานชุมชนนออยู่ในพื้นที่ ประกอบด้วย 1) ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ 2) วิธีการดำเนินงาน 3) ผลลัพธ์ 4) ปัจจัยความสำเร็จ และ 5) ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

5.1 **ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่** ได้แก่ 1) ผู้ดำเนินงานหลัก ได้แก่ สภาผู้นำชุมชน 2) ภาควิร่วมดำเนินการ ได้แก่ กำนัน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มจิตอาสา 3) ภาควิสนับสนุน ได้แก่ สถานีตำรวจ สำนักงานป่าไม้ ค่ายทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน และทีมรักษาความปลอดภัยในหมู่บ้าน

5.2 **วิธีการดำเนินงาน** ได้แก่ การสื่อสารโครงการสู่ชุมชน การคืนข้อมูลชุมชน การสร้างเส้นทางสู่การอนุรักษ์ เดินสำรวจป่า ปรับปรุงเส้นทางและภูมิทัศน์ เพาะพันธุ์ไม้ป่าโกงกาง อนุรักษ์ปลูกรักษาพันธุ์ไม้ และจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์

5.3 **ผลลัพธ์ เกิดผลลัพธ์** ได้แก่ 1) ชุมชนมีความตระหนัก และเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ สามารถบริหารจัดการป่าต้นน้ำได้ 2) แกนนำอนุรักษ์มีกลไกการขับเคลื่อน และ 3) ป่าชายเลน ป่าต้นน้ำ มีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้น

5.4 **ปัจจัยความสำเร็จ** ได้แก่ สภาผู้นำเสริมพลังและแกนนำอนุรักษ์ขับเคลื่อน

5.5 **ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง** ได้แก่ ประสานความร่วมมือกับองค์กรภายนอกเพื่อหนุนเสริมเส้นทางการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากรอย่างสมดุล

ทั้งนี้ ในประเด็นการจัดการทรัพยากร จะนำเสนอการถอดบทเรียนพื้นที่บ้านช่องพิน ม.2 ต.เกาะหมาก อ.ปากพูน จ.พัทลุง ดังนี้

พื้นเลให้สมบูรณ์ด้วยเขตอนุรักษ์ ณ ชุมชนบ้านช่องพื้น

เขียนโดย นายถาวร คงศรี

เรื่องย่อ

มรดกตกทอดรุ่นสู่รุ่น ทะเลในชุมชนบ้านช่องพื้น เป็นแหล่งรายได้หลัก และเป็นอาชีพหลักของชุมชน ปี พ.ศ.2559 เกิดภัยพิบัติ น้ำท่วมและคลื่นลมแรงกินช่วงเวลายาวนานต่อเนื่อง ส่งผลกระทบให้ป่าয়และหลักเขตที่แสดงสัญลักษณ์แนวเขตได้รับความเสียหายยากในการตรวจตราดูแลของประมงอาสา พันธุ์สัตว์น้ำที่เคยอุดมสมบูรณ์เป็นที่หมายตาของชาวประมงจากนอกพื้นที่ และกตিকাของชุมชนที่เคยประกาศใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 จนถึงปัจจุบันบางประเด็นไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชน จึงมีความจำเป็น

ในการปรึกษาหารือเพื่อทบทวน เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์
ในปัจจุบัน ปี 2557 มีแกนนำชุมชนรวมตัวพูดคุยกติกายข้อตกลง
ของชุมชน การมีข้อตกลงร่วมกันในการรักษาทะเลกับประมงอาสา
เข้ามาทำหน้าที่ในการดูแลตรวจตราเขตอนุรักษ์ของชุมชน โดยมี
พื้นที่ความยาวตลอดแนวชายฝั่งของหมู่บ้านช่องพิน ระยะทาง
4.5 กิโลเมตร มีความยาวจากริมตลิ่งออกไปในทะเล 1 กิโลเมตร
ในเขตอนุรักษ์ของชุมชนแบ่งเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำจากริมตลิ่ง
250 เมตร เป็นเขตอนุบาลนำลูกพันธุ์สัตว์น้ำมาปล่อยตลอดแนว
และมีการตรวจตราเขตอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง
ในด้านเศรษฐกิจและรายได้ของคนในชุมชน

การก่อตัวของแกนนำชุมชนและรวมตัวเรียกชื่อ สภาผู้นำ
บ้านช่องพิน ในปี 2560 เป็นปัจจัยเอื้อของชุมชนในการแก้ปัญหา
โดยเริ่มจากเก็บข้อมูลชุมชนบ้านช่องพิน ร่วมกันวิเคราะห์หาแนวทาง
ในการจัดลำดับแก้ปัญหาของชุมชนได้ดังนี้ ปัญหาความเสื่อมโทรม
การลดลงของทรัพยากรในพื้นที่ ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชน
ปัญหาเสียดิน/การพนัน ปัญหาหนี้สิน รายจ่ายมากกว่ารายได้
และปัญหาการลักขโมย มติการประชุมร่วมกันเลือกแก้ปัญหาความ
เสื่อมโทรม การลดลงของสัตว์น้ำในพื้นที่ โดย การอนุรักษ์ฟื้นฟูควบคู่
กับการจัดทำซ่อมแซมปรับปรุงป้ายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในชุมชน
บ้านช่องพิน และปรับปรุงกติกายข้อตกลง

วิธีการดังกล่าวนี้ชุมชนสามารถเพิ่มคุณค่าและความอุดม
สมบูรณ์ของสัตว์น้ำและการทำอาชีพประมงที่ยั่งยืนได้พร้อมกับ
สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เข้มแข็งสู่ชุมชนจัดการตนเองได้
ในอนาคต

ที่มาของการทำโครงการ

ชุมชนบ้านช่องพิน หมู่ที่ 2 ตำบลเกาะหมาก อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ริมทะเลสาบสงขลา ตอนกลางโดยมีลักษณะภูมิประเทศเป็นควนลาดต่ำสู่ริมทะเลสาบสงขลา มีจำนวนประชากร 1,009 คน 256 ครัวเรือน นับถือศาสนาอิสลาม 80% จำนวน 685 คน ประกอบอาชีพประมงเป็นหลัก 234 คน ประกอบอาชีพทำสวนและอาชีพอื่น ๆ ชุมชนจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเลสาบสงขลา กระจายไปตามแนวถนนกลางหมู่บ้านที่เชื่อมต่อกับอำเภอปากพะยูนถึงบ้านช่องพิน ระยะทาง 5 กิโลเมตร ปี พ.ศ.2559 เกิดภัยพิบัติจากน้ำท่วมและคลื่นลมแรงอย่างยาวนานต่อเนื่อง ส่งผลให้ป้ายและหลักเขตที่แสดงสัญลักษณ์แนวเขตได้รับความเสียหายยากในการตรวจตราดูแลของประมงอาสา นอกจากนี้บริเวณดังกล่าวมีพันธุ์สัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์และเป็นที่หมายตาต้องการทำประมงของชาวประมงนอกพื้นที่เข้ามาหากิน นอกจากนี้กติกากฎของชุมชนที่เคยประกาศใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2552 จนถึงปัจจุบัน บางประเด็นไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชน จึงมีความจำเป็นในการปรึกษาหารือเพื่อทบทวนปรับปรุงเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน แกนนำชุมชนเริ่มก่อตัวพูดคุยเรื่องกติกาข้อตกลงของชุมชน การมีข้อตกลงร่วมกันในการรักษาทะเลร่วมกับประมงอาสาเข้ามาทำหน้าที่ในการดูแลตรวจตราเขตอนุรักษ์

จากปัญหาที่ประชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ และมีมติร่วมกันเลือกแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมการลดลงของทรัพยากรในพื้นที่ โดยการอนุรักษ์ฟื้นฟูควบคู่กับการจัดทำซอมแซมปรับปรุงป้ายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในชุมชนบ้านช่องพิน และปรับปรุงกติกาข้อตกลง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เกิดสภาผู้นำที่มีบทบาทขับเคลื่อนในการบริหารจัดการชุมชน

2. เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำให้กับทะเลสาบ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชน

กลุ่มเป้าหมายหลัก คนในชุมชนที่ทำอาชีพประมง จำนวน 685 คน และกลุ่มเป้าหมายรอง คนในชุมชนที่ทำการเกษตรและอาชีพอื่น ๆ รวม 324 คน

ผลลัพธ์ คือความเปลี่ยนแปลงที่บ้านช่องพิน ด้านกลไกสภาผู้นำ และการอนุรักษ์ฟื้นฟูความสมบูรณ์ทรัพยากรทะเล

ด้านกลไกสภาผู้นำขับเคลื่อนชุมชนบ้านช่องพินเกิดสภาผู้นำชุมชนบ้านช่องพิน 18 คน เป็นการจัดโครงสร้างองค์กรขึ้นใหม่ในชุมชน ที่ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน 12 คน ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ และผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน รวมทั้งนายก อบต. เกะหมาก รองนายก และปราชญ์ชาวบ้าน เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมและเพิ่มช่องทางการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนด้วยกัน และระหว่างผู้นำชุมชน กับสมาชิกชุมชน สภาผู้นำมีการประชุมไม่เป็นทางการได้แก่ เรื่องสำคัญที่จะนำเข้าไปประชุมหมู่บ้าน ต้องเตรียมปรึกษาหรือยกวางเรื่องดังกล่าวก่อนทุกครั้ง เงื่อนไขของความสำเร็จ คือมีการประชุมอย่างสม่ำเสมอวันที่ 19 ของทุกเดือนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีโครงสร้างสมาชิกที่ได้รับการยอมรับ มีการแบ่งบทบาทหน้าที่ชัดเจน มีรายงานการประชุมและมีการจัดทำบัญชีรับจ่าย ค้นพบและแก้ไขความขัดแย้งอย่างรวดเร็ว สมาชิก

สามารถชี้ปัญหาและทรัพยากรที่มีอยู่ และสามารถระดมทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนร่วมพัฒนา

การอนุรักษ์ฟื้นฟูความสมบูรณ์ของทรัพยากรทะเล เกิดจากปัญหาความเสื่อมโทรมและการลดลงของสัตว์น้ำในพื้นที่ ชุมชนได้เลือกการอนุรักษ์ฟื้นฟูควบคู่กับการจัดทำซ่อมแซมปรับปรุงป้ายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในชุมชนบ้านช่องพิน และปรับปรุงกติกาข้อตกลงวิธีการคือ ปรับปรุงเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในชุมชนบ้านช่องพิน ในพื้นที่ความยาวแนวชายฝั่ง 4.5 กม ความลึกออกไปนอกชายฝั่งระยะทาง 1 กม. ด้วยกิจกรรมทำป้ายแนวเขตโดยใช้ท่อ pvc จำนวน 12 ป้าย ทำได้จริง 20 กว่าป้ายจากงบชุมชนสมทบ ทนทานต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ ช่วงระยะแรกปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำห้ามใช้เครื่องมือทุกชนิด ในบริเวณ 250 เมตร ห่างจากชายฝั่ง ส่งผลกระทบจากเดิมเรือประมงออกหากินไปไกล ๆ ตั้งแต่เห็นความสำคัญในการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำทำให้การไปหากินได้ไม่ไกล กิจกรรมทำอีเอ็มบอลป้องกันน้ำเสีย ใช้ปรับสภาพน้ำ พัฒนาศักยภาพคนทำงาน ฐานพื้นที่ ตำบลน้ำราบ จังหวัดตรัง ดูเรื่องการบริหารจัดการเพื่อนำมาปรับใช้กับบ้านช่องพิน เรื่องการท่องเที่ยวเชิงวิถี เงื่อนไขของความสำเร็จคือการประชุมทำความเข้าใจสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนกติกาข้อตกลง

กระบวนการทำงานขับเคลื่อน

1. พัฒนากลไกสภาผู้นำ ก่อตัวในปี 2556 จากฐานทุนเดิมของชุมชนบ้านช่องพิน ได้ก่อตัวและพัฒนาเป็น แกนนำในชุมชนที่มีความหลากหลายทางความรู้ประสบการณ์ จำนวน 10 คน

ทำงานเรื่องการจัดการขยะในชุมชน กิจกรรมกวาดเกาะเพื่อให้ทะเลสะอาดที่บ้านช่องพิน ต่อมาในปี 2560 พัฒนาแกนนำกลุ่มนี้เป็นสภาผู้นำบ้านช่องพิน องค์ประกอบของสภาผู้นำมีทั้งเชิงโครงสร้างที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ คือ มาจากกรรมการหมู่บ้านเดิมส่วนหนึ่ง มาจากสมาคมรักษ์ทะเลไทย ตัวแทน อบต.เกาะหมาก ตัวแทนเด็กและเยาวชน ปราชญ์ชาวบ้าน โดยมีนายศรารุช ชูชื่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธาน ใช้เป็นกลไกทำงานขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนบ้านช่องพินร่วมกับภาคีหน่วยงานในพื้นที่และนอกพื้นที่ จำนวนมากให้การสนับสนุน

สภาผู้นำบ้านช่องพิน ร่วมกันกำหนดเป้าหมายร่วมชัดเจน คือ **พื้นเลให้สมบูรณ์ด้วยเขตอนุรักษ์ ณ ชุมชนบ้านช่องพิน** ใช้ฐานข้อมูลการวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชนผ่านเวทีประชาคมเลือกปัญหาที่เกิดจากจากผลพวงต่อเนื่องในปี 2559 กระบวนการสำคัญขับเคลื่อนชุมชนด้วยโดยสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนมี 5 ขั้นตอน คือ

1. กำหนดเป้าหมายร่วมและบทบาทสำคัญ คือ **พื้นเลให้สมบูรณ์ด้วยเขตอนุรักษ์ ณ ชุมชนบ้านช่องพิน**
2. ร่วมทำความเข้าใจข้อมูลวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของชุมชน
3. ออกแบบกิจกรรมดำเนินการโดยใช้แผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือ
4. ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ
5. ประชุมทุกเดือนขับเคลื่อนกิจกรรม ใช้การประชุมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. การพัฒนาศักยภาพกลไกสภาผู้นำบ้านช่องพิน
ขับเคลื่อนชุมชนบ้านช่องพิน การก่อตัวสภาผู้นำ ก่อตัวด้วย
แกนนำที่เห็นร่วมพัฒนาต่อยอดสะสมความสำเร็จมาอย่างต่อเนื่อง
ปี พ.ศ.2560 พัฒนาจากแกนนำเป็นกลไกขับเคลื่อนชุมชน เรียกว่า
“สภาผู้นำ” จำนวน 10 คนมาจากบุคคลที่มีความรู้ ประสบการณ์
จากผู้นำทางการและไม่ใช่ทางการเป็นปราชญ์หรือผู้นำธรรมชาติ
การประชุมชมสภาผู้นำ มีการประชุมสภาผู้นำเป็นทางการและไม่เป็น
ทางการทุกเดือนๆ ละอย่างน้อย 1 ครั้ง โดยมีวาระการประชุม
แจ้งเพื่อทราบของผู้ใหญ่ เพื่อรายงานผลการประชุมจากอำเภอแต่ละ
เดือน และวาระของชุมชน ส่วนการประชุมไม่เป็นทางการเป็นการ
เตรียมงานหรือยกวางเรื่องที่จะพูดคุยก่อนนำเข้าไปประชุมใหญ่

3. การศึกษาดูงาน สภาผู้นำไปศึกษาดูงานสถานที่บ้าน-
น้ำราบ จังหวัดตรัง เป็นพื้นที่ต้นแบบด้านการจัดการทรัพยากร
ธรรมชาติ ไปดูเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการ
ปลา เครื่องมือจับปลา การเพาะเลี้ยงพันธุ์สัตว์น้ำที่หายาก ดูแนวคิด
การท่องเที่ยวเชิงวิถี นำมาสรุปเพื่อปรับใช้กับชุมชนบ้านช่องพิน
ตัวอย่างสิ่งที่สภาได้จากการดูงานพื้นที่น้ำราบคือ การท่องเที่ยว
เชิงวิถี การต้อนรับนักท่องเที่ยวพักโฮมสเตย์ ตื่นเช้าพาไปออกเรือ
เก็บอวน ไข่ แล้วนำปลามาทำอาหารตามใจผู้มาเยือน การบริหาร
ชุมชนไม่ให้เกิดความขัดแย้ง หรือการบริหารจัดการผลประโยชน์
หรือผลตอบแทน เช่น มีการลงหุ้นๆ ละ 50 บาท

4. การเก็บข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูล สภาผู้นำเก็บข้อมูลและ
วิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ของชุมชน เพื่อหาแนวทางในการจัดลำดับ
แก้ปัญหาของชุมชนได้ดังนี้ พบปัญหาความเสื่อมโทรมการลดลงของ

ทรัพยากรในพื้นที่ ปัญหาการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัญหาเสียดิน/ การพ่น ปัญหาหนี้สิน รายจ่ายมากกว่ารายได้ ปัญหาการลักขโมย โดยให้ชมติการมีส่วนร่วมเลือกการแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมการลดลงของทรัพยากรในพื้นที่โดยการอนุรักษ์ฟื้นฟูควบคู่กับการจัดทำซ่อมแซมปรับปรุงป้ายเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำในชุมชนบ้านช่องพิน

5. การคืนข้อมูล การประชุม พูดคุย อย่างสม่ำเสมอประจำเดือนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การรณรงค์ด้วยกิจกรรม ได้แก่ รณรงค์เผยแพร่ “มหกรรมวันกินกึ่งกินปลาของดีๆ ที่เลบ้านช่องพิน” กิจกรรมปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในพื้นที่เขตอนุรักษ์ชุมชน หนังสือเผยแพร่ชุดความรู้ การปรับสภาพแวดล้อม ได้แก่ การอนุรักษ์ฟื้นฟู เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเดิมในชุมชนบ้านช่องพินแบบมีส่วนร่วมโดยสภาผู้นำบ้านช่องพินด้วยกิจกรรม

6. ทบทวนกติกาข้อตกลงของชุมชนที่ร่วมรักษาดูแลเขตอนุรักษ์เพื่อการปรับปรุงเขตอนุรักษ์

- ปี 2537 กำหนดเป็นเขตอนุรักษ์จากชายฝั่งออกไป 500 เมตร เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ห้ามใช้เครื่องมือทุกชนิด ห้ามล้อม ห้ามราวเบ็ด ห้ามใช้แห และดักไซ และเดิมมีการจัดเก็บภาษี
- ปี 2548 กำหนดขยายเขตอนุรักษ์ จากชายฝั่งออกไป 500 เมตรเป็น 1000 เมตร
- ปี 2552 ได้มีการปรับกติกาในพื้นที่ 1000 เมตร เขตที่ 1 ระยะทาง 250 เมตร ห่างจากฝั่งให้เป็นเขตปล่อยห้ามใช้เครื่องมือทั้งหมด เขตที่ 2 ระยะ 1000 เมตร เป็นเขตห้ามล้อม ห้ามกระทุ้งน้ำเพื่อจับปลา

ผลจากการดำเนินการทบทวนกติกา 70% ของคนในชุมชน เข้าร่วมประชุมและมีความเข้าใจยอมรับและเห็นด้วยกับกติกาข้อตกลง พร้อมทั้งร่วมปฏิบัติให้เป็นไปตามข้อตกลง

7. จัดทำปรับปรุงซ่อมแซมแนวเขตอนุรักษ์โดยมีการปักป้ายและหลักเขตที่ชัดเจน สภาผู้นำและประมงอาสาด้วยกันทำป้ายแสดงแนวเขตโดยใช้ท่อจาก PVC จำนวน 12 ป้าย ทำได้จริง 20 กว่าป้ายจากชุมชนสมทบ และทนต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ ภาควิร่วมสนับสนุนโดยกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องพิน สมาคมชาวประมงรักษ์เสลาบ อ.ปากพะยูน

8. ปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของทะเลสาบปีละ 1 ถึง 2 ครั้ง ได้แก่ ปลากินพืช กุ้งก้ามกราม และ กุ้งกุลาดำ กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมมี ประมงอาสา คณะทำงานและสภาผู้นำ เจ้าหน้าที่ประมง สมาชิก/กลุ่มกิจกรรมในชุมชน และเด็กเยาวชนในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจาก องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก สถาบันการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง จ.สงขลา สถานีเพาะเลี้ยง จ.พัทลุง หน่วยเรือตรวจ จ.พัทลุง หน่วยพิทักษ์ป่า อ่าวท่ายาง สมาคมรักษ์ทะเลไทยกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องพิน ทำให้มีสัตว์น้ำเพิ่มขึ้น ส่งผลให้ประมงในพื้นที่ได้หากินในบริเวณใกล้เคียงๆ ประหยัดรายจ่าย รายได้เพิ่ม จากการมีส่วนร่วมดูแลรักษากติกา

9. จัดมหรธรมรณรงค์คนกินปลาที่บ้านช่องพิน รณรงค์เผยแพร่ มหกรรมวันกินกุ้งกินปลาของดี ๆ ที่เลบ้านช่องพิน กลุ่มเป้าหมาย คนในและนอกชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมไม่ต่ำกว่า 80%

รู้และเข้าใจวิถีความเป็นอยู่ตลอดถึงการขับเคลื่อนกิจกรรมและการดำเนินการที่นำไปสู่ความอุดมสมบูรณ์ของทะเลสาบ หน่วยงานภาคีมีส่วนร่วม ได้แก่กลุ่มออมทรัพย์ฯ สมาคมชาวประมงรักษ์ทะเลสาบ อ.ปากพะยูน กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล กรมประมง องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ก.ศ.น. อ.ปากพะยูน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

10.จัดตั้งกองทุนประมงอาสา เกิดกองทุนในการดำเนินงาน ละครการบริหารจัดการของกลุ่มประมงอาสาที่มาจากการสมทบของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องพินและสมาคมรักษ์ทะเลสาบ โดยมีวัตถุประสงค์การใช้จ่ายกองทุนที่ชัดเจนเป็นค่าใช้จ่ายดูแลแนวเขตอนุรักษ์ ผลักดันขับเคลื่อนโดย สภาผู้นำ ประมงอาสา โดยมีภาคีสนับสนุนโดยกลุ่มออมทรัพย์เพื่อสวัสดิการบ้านช่องพิน ศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์น้ำแก้วเสด็จ สมาคมรักษ์ทะเลสาบ อ.ปากพะยูน องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก สมาคมรักษ์ทะเลไทย

ผลการดำเนินงานการขับเคลื่อนชุมชนบ้านช่องพิน

1. เกิดกลไกสภาผู้นำ จำนวน 18 คน จากเดิมมีจำนวน 10 คน เป็นการจัดโครงสร้างองค์กรขึ้นใหม่ในชุมชน ที่ประกอบด้วยผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ 12 คนและผู้นำชุมชนที่เป็นตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน รวมทั้ง นายก รองนายก และปราชญ์-ชาวบ้าน เพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมและ เพิ่มช่องทางการสื่อสารระหว่างผู้นำชุมชนด้วยกัน และระหว่างผู้นำชุมชน กับสมาชิกชุมชน มีการประชุมที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. สภาผู้นำชุมชนสามารถทำงานให้คนในชุมชนยอมรับและมีส่วนร่วมในการคิด และลงมือทำกิจกรรม มีกระบวนการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ปัญหา ตัดสินใจบรรจุในแผนชุมชนเพื่อนำไปประสานกับหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก ประสานงบประมาณ ประสานภาคีองค์กรต่างๆ ทั้งในและนอกชุมชนทำงานเชื่อมโยงกัน การบริหารจัดการชุมชนยังมีพี่เลี้ยงร่วมตัดสินใจและช่วยพัฒนาขีดความสามารถของชุมชน สภาผู้นำบ้านช่องพินมีผู้ใหญ่ นายศรารุช ชูชื่น เป็นประธาน ลงทำกิจกรรมต่างๆ ผ่านการคิด วิเคราะห์ในการแก้ปัญหาในแต่ละประเด็นและมีการกำหนดแผนงาน ร่วมกันได้ดี และชุมชนให้ความร่วมมือมีมากขึ้นกว่า 70%

3. ทบทวนกติกาข้อตกลงของชุมชนที่ร่วมรักษาดูแลเขตอนุรักษ์เพื่อการปรับปรุงเขตอนุรักษ์ในพื้นที่ เขต 1,000 เมตรเป็นการจัดระบบ พื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ ป้องกันชาวประมงจากนอกพื้นที่เข้ามา สร้างกติกาในการใช้เครื่องมือในการจับสัตว์น้ำ เมื่อสภาผู้นำเอาเรื่องการทบทวนกติกามาสื่อสาร มาพูดแลกเปลี่ยนในการประชุมประจำเดือนบ่อยๆ การพูดซ้ำๆ สร้างความเข้าใจให้เกิดการขยายผลสู่วงกว้าง ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน จากเดิมเรือที่รับรู้และเข้าร่วมจำนวน 30 ลำ ปัจจุบันมีเรือเข้าร่วม 100 กว่าลำ เกิดผลกระทบ การรับรู้ และมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น เห็นความสำคัญการสร้างเขตอนุรักษ์พันธ์สัตว์น้ำได้ประโยชน์ร่วมกันของคนในชุมชน

4. พันธุ์ปลาเพิ่มขึ้นเนื่องจากในเขต 1,000 เมตรนั้น ช่วง 250 เมตรแรกห้ามใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำทุกชนิดเป็นเขตเพาะพันธุ์ ในระยะ 1,000 เมตร ห้ามยิงปลา ห้ามจับปลามิหลังในรู ห้ามถีบรูมิหลัง เพราะปลาชนิดนี้จะอยู่ในรูเป็นโพรงรูใหญ่ๆ และมีหลายรูเล็กๆ รอบ ถ้าการจับโดยการปิดรูเล็กๆ แล้วหยุดแก๊สปลา ก็จะหนีออกจากรูไม่ทันก็จะตาย ทั้งตัวลูก และไข่ ถือเป็นวิธีทำลายล้าง และห้ามการกระทุ้งน้ำไล่ปลาให้ติดอวน

5. ชาวประมงมีรายได้เพิ่มขึ้นจาก 150-200 บาท เป็น 300-500 บาท/วัน และประหยัดเวลาและรายจ่ายค่าน้ำมันมากขึ้น เดิมเมื่อก่อนเติมน้ำมัน 200 บาท ออกไปหาปลาคืนเดี๋ยวน้ำมันหมด ปัจจุบัน เติมน้ำมัน 200 บาทออกเรือหาปลาได้ 2 คืน และได้ปลาที่ได้มากกว่า ระยะทางไกลกว่าเดิม

6. ชาวประมงจากข้างนอกไม่กล้าเข้ามาหาปลาในเขตอนุรักษ์ 1,000 เมตร จากการดูแลเป็นหูเป็นตาของชาวชุมชนทุกคน ถ้าจับได้ จะถูกริบปลา และทำประวัติ

7. มีกลุ่มร้านค้าสัตว์น้ำของชุมชน จากการทำเขตอนุรักษ์ พื้นที่ ประชาชนที่ทำการประมงมีรายได้เพิ่มขึ้น ขณะนี้ทะเลกลับมาอุดมสมบูรณ์ คนในชุมชนกลับมามีรายได้สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ 300-500 บาท/วัน และที่สำคัญผู้ใหญ่เล่าว่า ถ้าปีไหนน้ำทะเลสมบูรณ์ คือ สัตว์น้ำจะมีมาก เช่น กุ้งหัวมันเป็นสัตว์น้ำเศรษฐกิจของชุมชนบ้านช่องพิน

8. มีการประสานแผนกับหน่วยงาน ภาคีที่ให้การหนุนเสริม เพื่อปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ หลายหน่วยงาน เช่น สถาบันการเพาะเลี้ยง สัตว์น้ำชายฝั่ง จ.สงขลา สถานีเพาะเลี้ยงจังหวัดพัทลุง หน่วยเรือตรวจ จ.พัทลุง หน่วยพิทักษ์ป่าอ่าวท่ายาง สมาคมรักษ์ทะเลไทย องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะหมาก เมื่อค่าน้ำเค็มในพื้นที่มีค่าที่เหมาะสม

คุณค่าที่เกิดขึ้น

เกิดคุณค่าของทะเล ทะเลคือหม้อข้าวหม้อแกงของคนบ้านช่องพิน เห็นการมีส่วนร่วมของประชาชนบ้านช่องพินห่วงแหนทะเล ปฏิบัติตามกติกาสวนชุมชน จากเดิมมีเรือ 30 ลำมีส่วนร่วม ปัจจุบันเรือประมง 120 กว่าลำ และประชาชนเกือบทั้งชุมชนเข้ามาเป็นหูตา เป็นสมาชิกช่วยกันปฏิบัติตามกติกาของชุมชนส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจชุมชนบ้านช่องพินดีขึ้นเป็นลำดับ

การขยายผลเชิงนโยบายสาธารณะ

ในระดับอำเภอหรือโซนพื้นที่ติดริมทะเล แต่ละพื้นที่ควรมีเขตอนุรักษ์และมีกติกาปฏิบัติเหมือนพื้นที่ช่องพิน เพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้แก่ทะเลแต่ละพื้นที่ และในการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำของหน่วยงานโดยใช้ระบบเครือข่ายหมุนเวียนวัดค่าน้ำก่อนปล่อยพันธุ์ ลดความสูญเสียพันธุ์สัตว์น้ำ ลดการสูญเสียงบประมาณซื้อพันธุ์สัตว์น้ำเพิ่มความสมบูรณ์แก่ทะเลอย่างรวดเร็ว ในระดับตำบลให้สร้างเครือข่ายขยายผล เป็น **ช่องพินโมเดล**

ข้อเสนอแนะ

สภาผู้นำที่มีความเข้มแข็งเป็นที่ยอมรับของชุมชน การประชุมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการของชุมชนเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ การรักษาปฏิบัติตามกติกาชุมชนไม่หย่อนยาน จนชุมชนลุกขึ้นมาพื้นที่ทะเลกลับมาสมบูรณ์อีกครั้ง ประชาชนไม่ต้องออกนอกพื้นที่มีอาชีพ รายได้ เกิดการรวมกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ และอื่นๆ ตามมา การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เชิงวิถีจะเป็นเป้าหรือประตูบานต่อไปในพื้นที่บ้านช่องพิน ที่ดับตัวรอให้คนอื่นได้เข้ามาสัมผัสเรียนรู้

6. ประเด็นปัจจัยเสี่ยงสุขภาพ

ประเด็นปัจจัยเสี่ยงสุขภาพ มีข้อมูลถอดบทเรียนและสังเคราะห์การขับเคลื่อนงานชุมชนน่าอยู่ในพื้นที่ ประกอบด้วย 1) ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ 2) วิธีการดำเนินงาน 3) ผลลัพธ์ 4) ปัจจัยความสำเร็จ และ 5) ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง มีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

6.1 ทีมขับเคลื่อนงานในพื้นที่ ได้แก่ 1) ผู้ดำเนินงานหลัก ได้แก่ สภาผู้นำชุมชน 2) ภาคร่วมดำเนินการ ได้แก่ โรงเรียน 3) ภาคนับสนุน ได้แก่ พี่เลี้ยงโครงการ

6.2 วิธีการดำเนินงาน ได้แก่ การสื่อสารโครงการสู่กลุ่มเป้าหมาย การเก็บข้อมูลในชุมชน กิจกรรมยกครัวเพื่อลดสารอาหารปรุงแต่ง เรียนรู้การคัดแยกขยะในครัว กิจกรรมสร้างแปลงสมุนไพรเสริมสุขภาพ และแปลงอาหารปลอดภัย

6.3 ผลลัพธ์ เกิดผลลัพธ์ ได้แก่ 1) เกิดกลุ่มการใช้สารเคมีทางการเกษตร 2) เกิดกลไกลดการขับเคลื่อนการใช้สารเคมีทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และ 3) เกิดรูปแบบการจัดการเรื่องเกษตรอินทรีย์

6.4 ปัจจัยความสำเร็จ ได้แก่ กลไกสภาผู้นำ (มีการติดตามผลกิจกรรมยกครัว)

6.5 ข้อเสนอแนะเพื่อการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง ได้แก่ 1) เพิ่มการหนุนเสริมการใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการปัจจัยเสี่ยง เช่น การใช้สารอินทรีย์ เป็นต้น และ 2) สภาผู้นำชนกลุ่มเป้าหมายทำแผนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยงอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ ประเด็นปัจจัยเสี่ยงสุขภาพ ได้นำเสนอการถอดบทเรียนพื้นที่บ้านคู ต.คลองเฉลิม อ.งหวา จ.พัทลุง

อาหารปลอดภัย ชุมชนบ้านคู

เขียนโดย นายสมนึก นุ่นด้วง และนายถาวร คงศรี

เรื่องย่อ

บนพื้นที่ราบประมาณ 9 ตารางกิโลเมตร ที่ตั้งอยู่ระหว่างภูเขาพญากงจีน กับควนน้ำซับ มีลำคลองน้ำไหลผ่านเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร การคมนาคมสะดวก มีประชากร 259 ครัวเรือน 831 คน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยาง และสวนผลไม้ ชาวสวนที่นี้คุ้นเคยกับการใช้ยาฉีดหญ้ามานานโดยไม่ได้

รับรู้ถึงพิษภัยอันตรายต่อสุขภาพ ร้านค้าในชุมชนก็ยังคงขนเอาสารเคมี ปุ๋ยเคมี ยาฉีดหญ้า ยาคุมหญ้า ยาฆ่าแมลง มาจำหน่ายในชุมชนมากมาย ที่ยังไม่มีการเฝ้าระวังเข้าไปควบคุม หรือจัดการเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ทำให้ลายสุขภาพและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ทั้งที่มีข้อมูลชี้ชัดว่าคนที่นี้ต้องใช้จ่ายค่าหมอ ค่ายาในการรักษาพยาบาลมากถึง ปีละ 7.77 แสนบาท และค่าใช้จ่ายในการซื้อเครื่องดื่มชูกำลังสูงถึงปีละ 25.9 แสนบาท หรือ 935 บาทและ 312 บาท ต่อคนต่อปีตามลำดับ

ที่มาของการทำโครงการ

เมื่อกลับมาดูข้อมูลแหล่งอาหารของชุมชนทั้งพืชผัก อาหารสด อาหารแห้ง ชุมชนต้องพึ่งพาจากแหล่งร้านค้าทั้งสิ้น นั่นแปลว่าต้องขนมาจากตลาด ความไม่สะอาด การปนเปื้อนจากการขนส่ง และจากแหล่งผลิตที่ควบคุมไม่ได้ ยังไม่มีกลไกใดที่คิดจะแก้ไขเปลี่ยนแปลง ทั้งที่ชุมชนนี้มีดินน้ำอุดมสมบูรณ์ สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยเอื้อต่อการส่งเสริมให้มีแหล่งอาหารปลอดภัย ผลิตอาหารปลอดภัยมีกินเองในชุมชน เมื่อชุมชนได้ทบทวนสภาพปัญหา และเห็นพ้องต้องกันว่าชุมชนจะต้องจัดการให้มีแหล่งอาหารที่ปลอดภัยเท่าที่ชุมชนจะจัดการเองได้ จึงมอบหมายให้ นายสุทธิรักษ์ ยีหริ่ม ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำหมู่บ้าน จัดทำโครงการขอรับทุนจาก สสส. ภายใต้โครงการชุมชนน่าอยู่บ้านคุณเหนือ หมู่ที่ 14 ตำบลคลองเฉลิม อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง

วัตถุประสงค์

เพื่อให้เกิดกลไกสภาผู้นำชุมชนเข้มแข็งในการขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน และเพื่อสร้างระบบ อาหารปลอดภัยของบ้านคุณเหนือบนวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มเป้าหมายหลัก ได้แก่ สภาผู้นำชุมชนที่มาจากตัวแทนของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนรวม 20 คน และประชาชนทั่วไปในชุมชนที่สนใจ รวม 70 คน กลุ่มเป้าหมายรอง 259ครัวเรือน

กระบวนการทำงานขับเคลื่อนชุมชน

ช่วงปลายปี 2559 พื้นที่ได้รับการพัฒนาศักยภาพเพื่อการพัฒนาโครงการขอรับทุนจาก สสส. โดยมีแกนนำชุมชนคนสำคัญ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและหัวหน้าสำนักปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลคลองเฉลิม ได้ชักชวน ผอ.โรงเรียนบ้านคุณ แกนนำกลุ่มทำนา ประธานกลุ่มสตรี ประธาน อสม. ประธานกลุ่มน้ำดื่ม แกนนำจิตอาสา และกรรมการหมู่บ้านรวมจำนวน 20 คน ก่อตั้งเป็นสภาผู้นำ ซึ่งมีเป้าหมายที่จะได้ทุนจาก สสส. มาสร้างความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของในชุมชน ซึ่งเริ่มต้นด้วยการวิเคราะห์ปัญหาสถานการณ์ของชุมชน โดยใช้ต้นไม้ปัญหา เมื่อวิเคราะห์ร่วมกัน พบว่าชุมชนมีปัญหาหลายด้าน แต่ด้านค่าใช้จ่ายในการดูแลสุขภาพมีข้อมูลชัดเจนปรากฏแล้วข้างต้น กลุ่มแกนนำชุมชน จึงเชื่อมโยงปัญหาสุขภาพเข้ากับปัจจัยการใช้สารเคมี สู่อหารปนเปื้อนสารเคมี โดยเป้าหมายร่วมของชุมชนคือการจัดการให้อาหารปลอดภัยจากสารเคมี ด้วยวิธีการสำคัญดังนี้

1. สมาชิกผู้นำได้ร่วมกันวิเคราะห์แรงเสริมแรงต้านและออกแบบกิจกรรม

2. ประชุมชี้แจงสร้างการรับรู้การจัดการอาหารปลอดภัยของบ้านคุณเหนือ

3. รับสมัครครัวเรือนต้นแบบทั้งหมด 90 ครัว เพื่อปลูกผักปลอดสารเคมีครัวเรือนละ 10 ชนิดไว้กินเอง เหลือกินก็รวบรวมมาจำหน่ายในตลาดนัดอาหารปลอดภัยโรงเรียนบ้านคู รวมทั้งครัวเรือนสมาชิกสภาผู้นำ 20 คนด้วยที่ต้องปลูกผักให้เห็นเป็นครัวเรือนต้นแบบ

4. โรงเรียนบ้านคูต้องเป็นฐานเรียนรู้การผลิตอาหารปลอดภัย เป็นแหล่งปฏิบัติการปลูกพืชผักพื้นบ้านไว้เป็นอาหารในโรงเรียน

5. สมาชิกสภาได้รับการพัฒนา สมาชิกผู้นำบ้านคุณเหนือมีการประชุมทุกเดือน วาระการติดตามรายงานความก้าวหน้า ผลดำเนินการจากการศึกษาดูงานการจัดการอาหารปลอดภัย บ้านทุ่งยาว หมู่ที่ 11 ตำบลโคกม่วง อำเภอเขาชัยสน และดูงานกับเครือข่ายสินธุ์แพรทอง ตำบลลำสินธุ์ อำเภอศรีนครินทร์ จังหวัดพัทลุง เรียนรู้เรื่องสภาผู้นำ การจัดการอาหารปลอดภัย และสภาผู้นำวิเคราะห์ข้อมูลการจัดการอาหารปลอดภัยของชุมชนบ้านคุณเหนือ อย่างมีระบบ ร่วมกันคิดเพื่อหาทางออกให้ชุมชนด้วยการผลักดันเข้าสู่แผนชุมชนไปสู่การปฏิบัติ และใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาในชุมชนที่เกิดขึ้นโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

6. สภาผู้นำเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำแผนพัฒนาชุมชน และแผนการจัดการอาหารปลอดภัยของชุมชนบ้านคูเหนือ

7. สภาผู้นำต้องรายงานผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้ชุมชนได้รับรู้ทั่วกัน

8. สภาผู้นำต้องมีแผนปรับสภาพแวดล้อม ให้เอื้อต่อการเข้าถึง และการบริโภค อาหารปลอดภัยที่ปลูก และผลิตโดยชุมชน

9. มีกิจกรรมรณรงค์ เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้การจัดการอาหารปลอดภัยของบ้านคูเหนือ

10. มีมาตรการตรวจสอบ หรือสร้างตรามาตรฐานชุมชน เพื่อสร้างความมั่นใจในระบบการผลิต จำหน่ายอาหารปลอดภัยสำหรับชุมชนบ้านคูเหนือ

11. มีการประชาสัมพันธ์การรณรงค์ ตรวจสอบความสะอาด ในตลาดอย่างต่อเนื่อง

12. ต้องเกิดกลุ่มผลิตอาหารปลอดภัย 1 กลุ่ม 90 ครัวเรือน

13. มีแผนพัฒนาให้เกิด 3 กลุ่มผู้จัดการอาหารปลอดภัยของชุมชนได้แก่ กลุ่มปุ๋ยหมัก กลุ่มผักปลอดสารเคมี กลุ่มเลี้ยงสัตว์

14. พัฒนาแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนบ้านคู การผลิตปุ๋ยหมัก ปลูกผักปลอดสารเคมี

15. รณรงค์เพื่อสร้างกระแสการรับรู้โดยใช้ตลาดอาหารปลอดภัยบ้านคูเหนือเป็นเครื่องมือ ให้มีการซื้อขาย แลกเปลี่ยนเดือนละ 1 ครั้ง

ผลที่เกิดจากการดำเนินงานและคุณค่าของโครงการ

1. เกิดสภาผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนและมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจนจำนวน 20 คน
2. สภาผู้นำมีการประชุมอย่างสม่ำเสมอเพื่อทบทวนบทบาทหน้าที่ เพื่อวางแผนการดำเนินงาน และเพื่อสรุปรายงานความก้าวหน้าแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงาน อย่างน้อย เดือนละครั้ง มีผู้เข้าร่วมประชุม ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 และมีรายงานการประชุม
3. มีการขับเคลื่อนการจัดการอาหารปลอดภัยในชุมชน ตามแผนจัดการอาหารปลอดภัยและแผนอื่น ๆ
4. มีครอบครัวเรือนต้นแบบผลิตอาหารปลอดภัยบ้านคูเหนือ 90 ครอบครัว คิดเป็น 34 % ของครัวเรือนทั้งหมด
5. เกิดตลาดอาหารปลอดภัย และแหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง การผลิตปุ๋ยหมัก ปลูกผักปลอดสารเคมี ในโรงเรียนบ้านคูเหนือ

จากการส่งเสริมการปลูกผักปลอดสารพิษครัวเรือนละ 10 ชนิด เพื่อเป็นแหล่งอาหารปลอดภัยของครัวเรือน แต่ผลที่เกิดขึ้น ครอบครัวมีผักปลอดสารพิษเหลือกิน ประกอบกับโครงการนี้ได้สนับสนุนให้มีตลาดในโรงเรียนเป็นจุดแลกเปลี่ยนซื้อขาย และมีไว้ให้เด็กได้เรียนรู้ ส่งผลให้ประชาชนคนบ้านคูที่ไม่ได้ปลูก หรือปลูกแต่ไม่เพียงพอ ก็ได้มีโอกาสเข้าถึงอาหารปลอดสารเคมีอย่างทั่วถึง เพียงพอ ซึ่งอาหารที่ดีส่งผลต่อการมีสุขภาพที่ดีของประชาชน

เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองในชุมชน ตามโครงการของนักเรียนที่ถูกกำหนดให้มานำเสนอผ่านกิจกรรมบนเวทีในวันตลาดนัด การได้ลงมือทำปุ๋ยหมัก การปลูกผักปลูกในโรงเรียน การเรียนรู้วิธีการ

ประกอบอาหาร การปรุงอาหารให้สะอาดปลอดภัย การผลิตและแปรรูปอาหารในโรงเรียน การขายผลผลิตของนักเรียนในตลาดนัดทุกวันศุกร์ที่ 4 ของเดือน นับเป็นการเรียนรู้โดยตรงจากการปฏิบัติ (Learning by Doing) ทั้งยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มกิจกรรมในโรงเรียน และโครงการต่าง ๆ สามารถพัฒนายกระดับเป็นผลิตภัณฑ์ของโรงเรียน หรือ OTOP เป็นรายได้นำไปต่อยอดกิจกรรมใหม่ ส่วนชุมชนเกิดการปลูกผักเพิ่ม รวมกลุ่มนำผลผลิตมาจำหน่ายเป็นรายได้ สร้างคุณค่าแก่โรงเรียนและชุมชน

สำหรับกิจกรรมในตลาด มีร้านค้าผักสดของสมาชิกกลุ่มปลูกผักจากโรงเรียนของนักเรียน ผลิตภัณฑ์แปรรูปของเด็กนักเรียนจากการทำโครงการของเด็ก เช่น ขนมไทย น้ำสมุนไพร น้ำพริกชนิดต่าง ๆ น้ำยาเอนกประสงค์โดยการนำขึ้นไปเสนอสาธิตโชว์บนเวทีกลาง เพื่อสร้างการเรียนรู้ สร้างความตระหนัก แก่นักเรียนด้วยกัน และแก่ผู้บริโภคนที่เข้ามาในตลาด

เวทีกลางในตลาดเป็นเวทีแสดงผลงานโครงการอาหารปลอดภัยของโรงเรียน การคืนข้อมูลด้านสุขภาพของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ได้แก่ รพ.สต.บ้านคู และโรงพยาบาลกงหรา ได้มาให้ความรู้และคืนข้อมูลสุขภาพของคนตำบลคลองเฉลิมถึงสถานการณ์ในปัจจุบันว่า คนป่วยด้วย 4 โรคสำคัญคือ โรคความดัน 168 คน โรคเบาหวาน จำนวน 100 คน โรคอัมพฤต 10 คน และโรคมะเร็ง 2 คน ปัจจัยที่เป็นปฐมเหตุคือการใช้ชีวิตด้วยความเร่งรีบของคน ทำอะไรไม่ได้มองตัวเองอย่างพิถีพิถัน ส่งผลกระทบทำให้เกิดโรคร้ายเพิ่มขึ้น ปัญหามาจากคนขาดความรู้ความเข้าใจขาดความตระหนักและการละเลยในการดูแลใส่ใจต่อสุขภาพ

การขยายผลเชิงนโยบายสาธารณะ

ข้อเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลให้มีนโยบายสนับสนุนกิจกรรมอาหารปลอดภัยของชุมชนโดยการบูรณาการแผนหน่วยงานกับชุมชน และผลักดันสู่การปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะ (ผู้สนใจ/การต่อยอด)

ขอเสนอแนะจากเวทีเสวนาค้นข้อมูลสถานการณ์อาหารปลอดภัยในชุมชนบ้านคู ผอ.โรงเรียนบ้านคู โรงเรียนขอเป็นแหล่งวิชาการ เป็นแหล่งเรียนรู้ โดยการทำงานควบคู่ไปกับชุมชนที่เข้ามาดูแล

ผู้ใหญ่เสนอให้มีการปรับกิจกรรมในแผนชุมชนขอสนับสนุนการส่งเสริมการผลิต แปรรูป อาหารปลอดภัยในชุมชนบ้านคู และเสนอให้องค์การบริหารส่วนตำบลคลองเฉลิมทำข้อเสนอซื้อผลิตผลจากชุมชนบ้านคูไปทำอาหารให้กับศูนย์เด็กเล็ก 9 ศูนย์ในตำบลคลองเฉลิม เป็นการส่งเสริมสนับสนุนชุมชนให้ผลิตอาหารปลอดภัยที่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน

5. ข้อเสนอปี 2561 ต่อหน่วยงานและองค์กร

ข้อเสนอต่อหน่วยงานและองค์กรในประเด็นการขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่ ประกอบด้วย ข้อเสนอแนะต่อ 5 ภาศึเคืออ่ย ได้แก่ 1)องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2)หน่วยงานด้านสาธารณสุข 3)หน่วยงานผู้สนับสนุนทุนให้ดำเนินงานชุมชนน่าอยู่ 4)หน่วยงานด้านวิชาการ และ 5)หน่วยงานด้านการสื่อสารมวลชน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

หน่วยงาน/ องค์กร	ข้อเสนอปี 2561
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ สร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)	<ul style="list-style-type: none"> - สสส. จัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายในกลุ่มพี่เลี้ยงและผู้รับทุน รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนข้ามวัฒนธรรมต่างพื้นที่ เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้มุมมองการดำเนินงานขับเคลื่อนชุมชนน่าอยู่ในระดับการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย - สสส. จัดกระบวนการพัฒนาศักยภาพพี่เลี้ยงและผู้รับทุน ด้านการสื่อสาร การจัดทำสื่อเพื่อเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ผลงานโครงการ

หน่วยงาน/ องค์กร	ข้อเสนอปี 2561
<p>สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - สช. เพิ่มการสื่อสารเรื่องการขับเคลื่อนงานพัฒนานโยบายสาธารณะแบบมีส่วนร่วมให้ชุมชนได้ทราบ และนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน ช่วยให้เกิดกลไกด้านการพัฒนา กติกาชุมชน นำไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะได้ - สช. สร้างความร่วมมือกับหน่วยจัดการพื้นที่ ชุมชนนำอยู่ (โหนดพีเลี้ยง) ขับเคลื่อนมติ สมัชชาจังหวัดโดยยกระดับจากงานชุมชนนำอยู่
<p>สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - สปสช. เพิ่มการเข้าถึงข้อมูลของประชาชน เพื่อขอทุนสนับสนุนจากกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบล - สปสช. สร้างความร่วมมือกับหน่วยจัดการพื้นที่ ชุมชนนำอยู่ (โหนดพีเลี้ยง) ยกระดับงานชุมชนในพื้นที่สู่การจัดการกองทุนระดับตำบล - สปสช. พัฒนาศักยภาพพีเลี้ยงชุมชนนำอยู่สู่การเป็นพีเลี้ยงกองทุนระดับตำบล
<p>องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง และนำข้อมูลโครงการจากแผนชุมชนพึ่งตนเอง ไปสนับสนุนให้ชุมชนได้ดำเนินงานแก้ปัญหาพื้นที่ได้อย่างต่อเนื่อง โดยบรรจุไว้ในแผนงานพัฒนาท้องถิ่น และในข้อบัญญัติของท้องถิ่น
<p>หน่วยงานด้านสาธารณสุข (สสจ. สสอ. โรงพยาบาล รพ.สต.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - หน่วยงานด้านสาธารณสุข ให้การสนับสนุนวิทยากร และสนับสนุนวิชาการ ให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้และนำไปถ่ายทอดให้กลุ่มคนในชุมชนได้ต่อไป

หน่วยงาน/ องค์กร	ข้อเสนอปี 2561
หน่วยงานด้านวิชาการ (สถาบันการศึกษา)	-หน่วยงานด้านวิชาการ สนับสนุนบุคลากรด้านวิชาการ สนับสนุนองค์ความรู้ด้านวิชาการ และสนับสนุนทุนให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้ในประเด็น “การจัดการความรู้โดยชุมชน” เกิดพื้นที่ชุมชนนำอยู่ได้มากขึ้นในอนาคต
หน่วยงาน ด้านการสื่อสารมวลชน	-หน่วยงานด้านการสื่อสารมวลชน เพิ่มช่องทางการเข้าถึงข้อมูลของชุมชน โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่ห่างไกลซึ่งไม่มีสัญญาณอินเทอร์เน็ต ให้พื้นที่ได้รับรู้ข้อมูลการเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อการสร้างชุมชนให้น่าอยู่ จะช่วยให้ชุมชนได้รับโอกาสในการพัฒนาได้มากขึ้นในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กำไล สมรักษ์ และอุไร จเรประพาฬ. (2559). **คู่มือการดำเนินงานโครงการชุมชนนำอยู่ภาคใต้ตอนบน**. นครศรีธรรมราช: สำนักวิชาพยาบาล-ศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- พงศ์เทพ สุธีรวิมุติ และคณะ. (2557). **การติดตามสนับสนุนและประเมินผลโครงการพัฒนาสุขภาพชุมชน**. สงขลา: โฟ-บาร์ด.
- สุรพล เหลี่ยมสูงเนิน. (2559). **เอกสารประกอบการประชุมกระบวนการเรียนรู้หลักสูตรการสังเคราะห์บทเรียนพื้นที่ต้นแบบครั้งที่ 1**. กรุงเทพฯ: สำนัก 6 สสส.
- สำนักสร้างสรรค์โอกาสและนวัตกรรม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย-เสริมสุขภาพ. (2559). **ร่างหลักการและแนวทางขับเคลื่อนโครงการชุมชนนำอยู่ในระยะ ปี 2560-2562**. กรุงเทพฯ: สำนัก 6 สสส.
- อานาจ ศรีรัตนบัลล์. (2560). **การสร้างเสริมสุขภาพและการเสริมพลังชุมชน**. กรุงเทพฯ: สำนัก 6 สสส.

สนับสนุนโดย

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- สถาบันการจัดการระบบสุขภาพ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (สจร.ส.ม.อ.)
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)
- สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.)
- กระทรวงสาธารณสุข (สธ.)